

PRÁVO

PRE NEPRÁVNÍKOV

TRESTNÉ KONANIE
BÝVANIE
OCHRANA PRED DISKRIMINÁCIOU

ZUZANA DLUGOŠOVÁ, EVA KOVÁČECHOVÁ

PRÁVO

P R E N E P R Á V N I K O V

trestné konanie •
bývanie •
ochrana pred diskrimináciou •

Vydavateľ:

VIA IURIS – Centrum pre práva občana
Komenského 21, 974 01 Banská Bystrica
www.viaiuris.sk

Autorky:

Zuzana Dluhošová, Eva Kováčechová

Grafický dizajn: Andrej Gašpar

Náklad: 500 ks

Rok vydania: 2006

Texty neprešli jazykovou úpravou.

*Táto publikácia vznikla vďaka finančnej podpore programu
Global Opportunities Fund Britského Ministerstva zahraničných vecí.*

OBSAH

Trestné konanie	5
Začatie trestného stíhania.....	7
Trestné oznámenie.....	8
Postup, ktorý odporúčame.....	10
Výsluch.....	10
Ochrana svedka.....	12
Čo ak veci nefungujú.....	13
Skončenie vyšetrovania.....	16
Prokuratúra.....	16
Obvinený.....	17
Poškodený - aké má práva?.....	19
Aké právomoci má polícia?.....	21
Mestskí/obecní policajti.....	23
Etický kódex príslušníka policajného zboru.....	24
 Bývanie	 26
Ako vzniká nájom bytu?.....	26
Práva a povinnosti nájomcu a prenajímateľa.....	27
Nájomné a úhrada za plnenia poskytované s užívaním bytu.....	28
Čo sa stane s bytom po smrti nájomcu?.....	29
Zánik nájmu bytu.....	29
 Diskriminácia a obrana pred diskriminačným správaním	 35
Čo je diskriminácia?.....	35
Ako sa brániť pred diskrimináciou?.....	38

Zámerom tejto brožúry je poslúžiť všetkým tým, ktorí ako sociálni pracovníci, členovia občianskych združení alebo aktívni občania pomáhajú príslušníkom rómskych komunít (ale nielen im) pri riešení praktických každodenných problémov súvisiacich s právnymi otázkami. Pokúsili sme sa preto načrtnúť základný právny prehľad o trestnom konaní, prístupe k bývaniu a nájomným bytom, ako aj o diskriminácii a možnostiach právnej ochrany proti diskriminácii.

Texty vznikli na základe tréningových programov určených pre terénnych sociálnych pracovníkov a rómskych lídrov realizovaných v rámci projektu "Tréningové stretnutia pre rómskych právnych asistentov" v rokoch 2004 - 2005, ktorý podporilo Britské veľvyslanectvo v Slovenskej republike.

V časti o trestnom konaní nájdete základný prehľad o priebehu trestného konania, o oprávneniach jednotlivých aktérov a možnostiach zapojiť sa a využívať svoje práva v trestnom konaní.

Kapitola o nájme bytov poskytuje stručný popis právnej úpravy nájmu bytov. Zaoberá sa vznikom nájmu, rozoberá práva a povinnosti prenajímateľa a nájomcu a podrobne popisuje, ako a za akých okolností môže nájomca prísť o svoje bývanie.

Záverečná časť poskytuje informácie o tom, čo možno považovať za diskrimináciu, aké sú jej rôzne formy a ako sa proti diskriminačnému správaniu možno brániť.

Autorky

TRESTNÉ KONANIE

Trestné konanie sa spája s vyšetrovaním trestných činov. Trestné činy sa podľa závažnosti delia na **prečiny** (menej závažné trestné činy) a **zločiny** (závažnejšie trestné činy). V oboch prípadoch však ide o také správanie jednotlivca alebo skupiny ľudí, ktoré zákony Slovenskej republiky považujú za nebezpečné, a preto ich zakazujú a stanovujú za ne rôzne druhy trestov.

Vyšetrovanie trestných činov vykonávajú tzv. **orgány činné v trestnom konaní**, ktorými sú policajti, vyšetrovatelia a prokurátori. Každý z týchto orgánov má pri vyšetrovaní trestných činov svoje miesto.

Od trestných činov je potrebné odlišovať tzv. **priestupky**. O priestupkoch možno povedať, že ich nebezpečnosť alebo závažnosť je v porovnaní s trestnými činmi podstatne nižšia. Priestupkom je napríklad porušenie dopravných predpisov, porušenie nočného kludu alebo výtržnosti na ulici, ktoré sú menej závažné. Ako prvá sa priestupkami zaoberá polícia. Policajný orgán priestupok prešetří a v niektorých prípadoch zaň môže uložiť na mieste blokovú pokutu do výšky 500,- Sk. Ak pokutu neuloží, ale z prešetrenia vyplýva, že došlo k spáchaniu priestupku, vec postúpi príslušnému obvodnému úradu v obvode, v ktorom došlo k spáchaniu priestupku. Ten potom vykoná výsluchy obvineného z priestupku a svedkov a rozhodne o sankcii. Voči rozhodnutiu o priestupku sa môže ten, koho sa rozhodnutie týka, odvolať. O odvolaní rozhoduje príslušný krajský úrad.

Prehľad priebehu trestného konania a miesto jednotlivých orgánov v ňom¹:

Prípravné konanie

Vyšetrovanie

Policajt alebo vyšetrovateľ

- Vyšetruje trestný čin, zhromažďuje dôkazy
- Vypracuje uznesenie o vznesení obvinenia
- Doručí ho obvinenému, poučí ho o jeho právach a vypočuje ho
- Pripraví spis pre prokurátora – spisuje výpovede obvineného, svedkov, zhromažďuje ďalšie dôkazy, fotografie, posudky a pod.
- Po skončení vyšetrovania umožní poškodenému preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie dokazovania
- Predloží spis prokurátorovi a navrhne podanie obžaloby

Prokurátor

- Dozoruje vyšetrovaciu činnosť policajných orgánov
- Posúdi návrh vyšetrovateľa a spis môže vrátiť s pokynom na doplnenie vyšetrovania
- Ak súhlasí s návrhom na podanie obžaloby, pripraví písomnú obžalobu pred súd a oznámi to obvinenému a jeho obhajcovi

¹ Prevzaté a upravené z publikácie *Metodická príručka, Občan a demokracia, Nadácia Občan a demokracia (Minority Rights Group – Slovakia) 1999*

Sudca

- Ak je prešetrenie prípadu nedostatočné, môže vrátiť spis prokurátorovi na došetrenie
- Ak je sudca so spisom spokojný, určí dátum hlavného pojednávania a predvolá naň obžalovaného, prokurátora, poškodeného a ďalšie osoby, ktoré chce vypočuť

Konanie na súde

Hlavné pojednávania

- Sudca, zapisovateľka alebo člen justičnej stráže vyzve predvolaných, aby vošli do pojednávacej miestnosti – obvinený sedí pred sudcom, prokurátor po jeho pravej, obhajca ľavej ruke
- Sudca preverí prítomnosť všetkých predvolaných a otvorí pojednávania
- Sudca vyzve prokurátora, aby predniesol obžalobu
- Sudca sa opýta poškodeného, či požaduje náhradu škody a v akom rozsahu
- Všetci svedkovia sú vyzvaní, aby opustili súdnu miestnosť
- Sudca poučí obžalovaného o jeho právach a vyzve ho aby sa vyjadril, či sa pokladá za vinného alebo nevinného
- Ak sa obžalovaný prizná, súd rozhodne, či toto priznanie akceptuje a podľa toho vykonáva dokazovanie len o tom, k čomu sa obžalovaný nepriznal
- Obvinený vypovedá, prípadne využije právo odoprieť vypoveď
- Sudca, prokurátor, obhajca kladú otázky
- Sudca postupne vypočúva svedkov a znalcov, prokurátor, obhajca i obžalovaný a poškodený môžu kladť otázky a vyjadrovať sa k vypovediam
- Potom sudca prečíta zo spisu výpovede všetkých skôr vypočutých svedkov, ktorí neboli predvolaní, iné dôkazy v spise, znalecké posudky, hodnotenia obžalovaného, odpis z registra trestov a pod.
- Sudca sa opýta, či zúčastnené strany (prokurátor, obhajca, obvinený, poškodený) navrhujú vykonať ďalšie dôkazy
- Sudca vyhlási dokazovanie za ukončené a udelí slovo na prednesenie záverečných rečí v poradí – prokurátor, poškodený, obhajca, obžalovaný, ktorý má vždy aj právo posledného slova
- Sudca alebo predseda senátu po porade s ostatnými členmi senátu vynesie rozsudok
- Sudca poučí strany o možnosti podať odvolanie

ZAČATIE TRESTNÉHO STÍHANIA

Trestné stíhanie začne policajný orgán alebo vyšetrovateľ buď na základe *trestného oznámenia* alebo na základe iných skutočností, ktoré sa dozvedel pri svojej činnosti. Takouto skutočnosťou môže byť napríklad telefonické privolanie policajnej hliadky, ktorá zasiahne priamo na mieste činu, alebo iná udalosť, z ktorej je zjavné, že došlo k spáchaniu trestného činu. Podanie formálneho trestného oznámenia teda nie je podmienkou na začatie trestného stíhania.

Platí, že policajný orgán začne trestné stíhanie, ak oznámenie neobsahuje skutočností, ktoré by vylučovali spáchanie trestného činu. Znamená to, že ak z opísaných skutočností (ak by sa stali tak, ako je uvedené v trestnom oznámení) vyplýva, že došlo k spáchaniu trestného činu, je policajny orgán **povinný začať trestné stíhanie**.

Trestné stíhanie je policajný orgán povinný začať bezodkladne. Ak je oznámenie potrebné doplniť (napr. výsluchom oznamovateľa, vyžiadanim písomných podkladov), je povinný začať trestné stíhanie najneskôr do 30 dní od prijatia trestného oznámenia. Trestné stíhanie sa v zásade začína tým, že policajt vydá **uznesenie o začatí trestného stíhania**. O začatí trestného stíhania upovedomí policajt oznamovateľa trestného činu a poškodeného, ak mu je známy, a zároveň musí najneskôr do 48 hodín doručiť uznesenie o začatí trestného stíhania prokurátorovi.

Uznesenie o začatí trestného stíhania musí obsahovať opis skutku – teda správania, ktoré sa považuje za trestný čin, s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za akých k nemu došlo, pomenovanie trestného činu podľa Trestného zákona spolu s uvedením príslušného paragrafu, pod ktorým je tento trestný čin v Trestnom zákone opísaný.

Trestné stíhanie a všetky ďalšie potrebné vyšetrovacie úkony vykonáva buď policajt alebo vyšetrovateľ, podľa toho, o aký závažný trestný čin ide. Pri trestných činoch, pre ktoré možno uložiť trest odňatia slobody do troch rokov (tzv. prečiny) vykonáva vyšetrovanie spravidla policajt. Pri ostatných, závažnejších druhoch trestných činov (tzv. zločiny) vykonáva všetky vyšetrovacie úkony vyšetrovateľ Policajného zboru.

Keď je zo zistených informácií zjavné, že skutok s vysokou pravdepodobnosťou spáchala konkrétna osoba, vydá policajt alebo vyšetrovateľ voči tejto osobe **uznesenie o vznesení obvinenia**. Až od tohto momentu sa takáto osoba považuje za obvineného z trestného činu a je voči nej možné použiť niektoré druhy opatrení ako napr. vzatie do vyšetrovacej väzby. Uznesenie o vznesení obvinenia obsahuje označenie osoby, voči ktorej sa vznáša obvinenie, opis skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo, tak, aby skutok nemohol byť zamenený s iným skutkom. Ďalej sa v ňom uvedie zákonné pomenovanie trestného činu, o ktorý v tomto skutku ide, aj s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona a napokon skutočností, ktoré odôvodňujú vznesenie obvinenia. Uznesenie o vznesení obvinenia sa doručuje osobe, ktorá je z trestného činu obvinená. O vydaní uznesenia musia byť upovedomení oznamovateľ trestného činu a poškodený.

Obvinený z trestného činu má právo proti uzneseniu podať písomnú sťažnosť, kde môže uviesť, prečo nesúhlasí s obvinením.

V praxi môžu nastať aj prípady, kedy policajt napriek podaniu trestného oznámenia nemusí začať trestné stíhanie. Trestný poriadok policajtovi totiž umožňuje, aby v prípade, keď nevidí dôvod na začatie trestného stíhania, vec uznesením **odovzdal** príslušnému orgánu na prejednanie (ak ide napr. o priestupok a nie o trestný čin) alebo vec **odložil**, ak je podľa zákona trestné stíhanie neprípustné (napr. ak je páchatel' maloletý alebo ak zomrel). O takomto postupe však musí vždy informovať oznamovateľa trestného činu a aj poškodeného. Ak poškodený alebo oznamovateľ trestného činu s takým postupom polície nesúhlasia, môžu podať proti uzneseniu sťažnosť podľa poučenia v uznesení alebo požiadať prokurátora do 30 dní od doručenia uznesenia, aby postup preskúmal. Ak takéto uznesenie polícia poškodenému alebo oznamovateľovi nedoručí a o uznesení sa dozvedia len nepriamo, možno sa tiež obrátiť na prokuratúru a žiadať preskúmanie postupu policajta alebo vyšetrovateľa.

TRESTNÉ OZNÁMENIE

Ako sme už uviedli, na to, aby polícia začala vyšetrovanie trestného činu, nie je nevyhnutné **podanie trestného oznámenia**. Platí, že orgány polície sú povinné z vlastnej iniciatívy prešetrovať trestné činy a zisťovať ich páchatel'ov. Teoreticky teda postačí, ak sa polícia dozvie (cez telefón, pri pochôdzke na ulici), že hrozí spáchanie trestného činu, trestný čin sa pácha alebo už bol spáchaný. V prípade, že máme vedomosť o spáchaní trestného činu a chceme, aby polícia začala konať, je vždy dobré podať ústne alebo písomné trestné oznámenie.

Ústne trestné oznámenie možno podať priamo na policajnej stanici pri ohlasovaní incidentu službukonajúcemu policajtovi alebo aj na najbližšej okresnej prokuratúre. Ak oznamovateľ vie trestný čin kvalifikovať, môže ho v oznámení priamo pomenovať (napr. trestný čin ublíženia na zdraví s rasovým motívom, trestný čin krádeže), nie je to však jeho povinnosťou. Je úlohou orgánov činných v trestnom konaní preveriť, o aké konanie išlo a podľa zákona ho aj kvalifikovať. O obsahu trestného oznámenia spíše službukonajúci policajt **zápisnicu**, v ktorej zaznamená všetko, čo oznamovateľ trestného činu udáva. Niekedy sa stáva, že aj keď sa oznamovateľ dostaví na policajnú stanicu a oznámi policajnému orgánu, že došlo k spáchaniu trestného činu, policajt sa ho opýta, či chce podať trestné oznámenie. V takých situáciách treba trvať na tom, že chce podať oznámenie a žiadať, aby policajt o tomto ústnom oznámení **spísal zápisnicu**.

Pri podávaní ústneho trestného oznámenia vrátane spisovania zápisníc je potrebné sa riadiť zásadami, ktoré platia pri výsluchu – najmä čo sa týka spôsobu protokolácie (pozri časť Výsluch).

Ak je oznamovateľom zároveň poškodený, pri ústnom podávaní trestného oznámenia sa ho polícia tiež opýta na to, či žiada, aby bolo rozhodnuté o jeho nároku na **náhradu škody**. Tu je potrebné zdôrazniť, že v rámci trestného konania súd nerobí osobitné dokazovanie o výške škody. Ak je škoda nepochybná a jasne preukázaná (napr. hodnota poškodenej veci, šatstva) sudca odsúdenému uloží, aby škodu nahradil. V opačnom prípade obvykle odkáže

poškodeného na občianskoprávny súd, aby tam svoj nárok uplatnil osobitnou žalobou. V rámci trestného konania rovnako **nie je účelné žiadať náhradu nemateriálnej ujmy** (poškodenie cti, poníženie, citové ublíženie), pretože súd by o nej veľmi pravdepodobne nerozhodol. Takúto náhradu je potrebné uplatniť osobitnou žalobou voči páchatelovi, o ktorej bude rozhodovať súd podľa občianskoprávných predpisov.

V písomnom trestnom oznámení (v zákone nie je určená žiadna osobitná forma) sa uvádza stručný popis skutku s čo najpresnejšou identifikáciou miesta a času. Podľa možnosti treba uviesť aj mená zúčastnených osôb, mená a adresy prípadných svedkov. Aj keď je možné, že polícia sa už o veci dozvedela pri zásahu, v trestnom oznámení je dôležité ešte raz zrozumiteľne popísať všetko, čo sa udialo, pričom je dobré popísať oblečenie a výzor páchatelov, ich gestá alebo citovať použité slová. K oznámeniu možno pripojiť aj listinné dokumenty, fotografie, lekárske správy alebo iné podklady, ktoré môžu prispieť k dokazovaniu. Netreba zabudnúť ani na identifikačné údaje samotného oznamovateľa, pretože policajný orgán alebo súd ho neskôr môžu predvolať ako svedka. Trestné oznámenie sa dá nazvať jednoducho „*trestné oznámenie*“, prípadne „*podnet na začatie trestného stíhania*“ alebo „*oznámenie o skutočnostiach nasvedčujúcich tomu, že bol spáchaný trestný čin*“.

Treba ho adresovať na **príslušné obvodné oddelenie Policajného zboru** podľa toho, kde sa skutok stal. V prípade, že by oznámenie bolo adresované na oddelenie, ktoré nie je podľa vnútorného členenia Policajného zboru príslušné vec riešiť, polícia vec postúpi na príslušné oddelenie bez toho, aby oznámenie vrátila. O postúpení polícia oznamovateľa informuje listom. **Písomné trestné oznámenie je dobré doručiť na vedomie aj príslušnej okresnej prokuratúre, v obvode ktorej sa skutok stal.**

Kto môže podať trestné oznámenie

Trestné stíhanie je u nás výlučne v rukách štátnych orgánov - orgánov činných v trestnom konaní (polície, prokuratúry). Trestné oznámenie však **môže podať každý**, kto sa dôveryhodným spôsobom dozvedel o tom, že bol spáchaný trestný čin. Môže to byť priamy svedok trestného činu ale aj osoba, ktorá sa o spáchaní trestného činu dozvedela, hoci nebola na mieste prítomná. Podnet na začatie trestného stíhania môže podať aj skupina osôb, občianske združenie, prípadne iná právnická osoba. Polícia je okrem toho povinná zaoberať sa aj **anonymnými oznámeniami**, ak z nich vyplývajú konkrétne skutočnosti, na základe ktorých môže skutok prešetriť. Niekedy sa oznamovatelia obávajú právnych následkov, ak sa vina podozrivému nepreukáže. Tu treba uviesť, že ak oznamovateľ pravdivo popíše polícii skutočnosti, ktoré sú mu známe, nemá dôvod na obavu. Ak sa však v trestnom konaní preukáže, že svedok alebo oznamovateľ úmyselne klamal, alebo uvádzal poloprávdy, hrozí mu trestné stíhanie pre spáchanie *trestného činu krivého obvinenia*.

POSTUP, KTORÝ ODPORUČAME

- **trestný čin treba ohlásiť na polícii čo najskôr, pričom je dôležité zabezpečiť svedkov, fotografie a iné dôkazy, prípadne aj lekárske ošetrenie**
- **na polícii (na prokuratúre) treba spísať podrobnú zápisnicu o podaní trestného oznámenia, ak ešte nebola vykonaná lekárska prehliadka alebo ošetrenie, treba ich urýchlene zabezpečiť**
- **okrem ústneho oznámenia je dobré podať aj písomné trestné oznámenie (po konzultácii s právnikom, ak je to možné), a to čo najskôr po ohlásení incidentu, doporučenou zásielkou na adresu príslušného obvodného oddelenia Policajného zboru a príslušnej okresnej prokuratúry**

VÝSLUCH

V nasledujúcej časti budeme popisovať základné zásady, ktoré platia pri *výsluchu svedka*. Tieto pravidlá sa vo všeobecnej rovine vzťahujú aj na *výsluch obvineného* z trestného činu, či na *výsluch oznamovateľa* pri ústnom podávaní trestného oznámenia. **Svedkom** v trestnom konaní môže byť každý, kto sa o trestnom čine dozvedel, kto bol na mieste činu priamo prítomný, prípadne má iné informácie, ktoré môžu pomôcť pri objasňovaní trestného činu.²

Na začiatku výsluchu policajt zistí a zaznamená *osobné údaje* svedka podľa občianskeho preukazu (meno, dátum a miesto narodenia, bydlisko, zamestnanie a adresa zamestnávateľa) a preverí vzťah svedka k veci alebo k osobe páchatela. Následne ho policajt poučí o jeho právach alebo mu ich nechá prečítať. Ak svedok niečomu pri poučení neporozumel (čo je prirodzené, keďže ide o právny text), má právo požiadať o vysvetlenie.

Svedok by mal mať najskôr možnosť spontánne vypovedať o tom, čo vie ohľadom vyšetrovaného prípadu. Potom (ale aj počas rozprávania) mu policajt môže klásť otázky. Policajt/vyšetrovateľ musí klásť otázky ohľaduplne, zrozumiteľne a nesmie neodôvodnene zasahovať do súkromia vypočúvaného. Policajt sa teda nesmie svedka pýtať na podrobnosti z jeho súkromného života alebo zo života jeho blízkych osôb, pokiaľ to nesúvisí s vyšetrovaním trestného činu. Svedkovi nesmie klásť tzv. *sugestívne*, „*chytákové*“ ani *klamlivé* otázky. Takými sú napríklad:

„*Však je to váš bývalý kamarát?*“ (sugestívna, navádzacia otázka).

„*Prečo chodíte na pivo stále do tohto podniku?*“ (V prípade, že svedok sám nehovoril o tom, že chodí pravidelne do istého podniku, ide o „*chytákovú*“ otázku, pretože vypočúvajúci predpokladá fakty, o ktorých vypočúvaný nehovoril).

2 Ak sa na výsluch svedok nemôže dostaviť, je potrebné sa vopred ospravedlniť. Vyšetrovateľ má totiž právo nechať predvolaného za pomoci príslušníkov Policajného zboru predviesť alebo potrestať poriadkovou pokutou

Aj keď sa vypočúvanému svedkovi môže zdať, že všetko už raz na polícii hovoril (napríklad pri oznamovaní incidentu), **počas výsluchu je veľmi dôležité znovu uviesť všetky podrobnosti, ktoré o prípade vie**. Policajti alebo vyšetrovatel spravidla až **po vydaní uznesenia** o začatí trestného stíhania obstarávajú dôkazy o spáchaní trestného činu použiteľné už aj na súde.

Výsluch osoby mladšej ako 15 rokov sa musí konať zvlášť ohľaduplne, predovšetkým ak ide o veci, ktoré môžu na deti pôsobiť traumatizujúco. Takéto výsluchy by mali byť pripravené a vykonávané tak, aby sa už v ďalšom konaní nemuseli opakovať. K výsluchu sa priberie pedagóg alebo iná osoba, ktorá má skúsenosti s výchovou mládeže. Ak to môže prispieť k správne mu vykonaniu výsluchu, môže sa prizvať aj rodič dieťaťa.

Pri výsluchu policajti alebo vyšetrovatel spisuje (protokoluje) tzv. **zápisnicu o výsluchu svedka**. Spôsob zápisu je veľmi dôležitý, preto je dobré hneď na začiatku požiadať policajta, aby to, čo zaznamenáva do zápisnice, čítal nahlas. Obaja tak predídu prípadnými nedorozumeniam pri protokolácii. Policajti je totiž povinný spisovať zápisnicu čo najpresnejšie, v priamej reči a pokiaľ je to možné, doslova. Ak zápis nezodpovedá skutočnosti, alebo ak skresľuje vyjadrenie svedka, svedok by mal ešte počas zapisovania trvať na tom, aby bola príslušná pasáž v zápisnici opravená. Často sa stáva, že pri žiadosti o opravu zápisnice policajti pôvodný (chybný) zápis nevymaže, ale pokračuje v písaní, pričom uvedie „*opravujem...*“. To môže vyvolať dojem, že sa opravuje svedok, pretože sa pomýlil. Ak je takýchto pasáží viac, písomný záznam o jeho výpovedi nevzbudzuje veľkú dôveru. Voči takejto protokolácii sa treba ohradiť. Možno trvať na tom, aby do zápisnice policajti napísal: „*Vypočúvaný vznáša námietku protokolácie, nesúhlasí s predchádzajúcou vetou a žiada namiesto nej zapísať nasledovné...*“.

Pri výsluchu môže byť okrem policajta prítomný aj obhajca obvineného. Podľa zákona má na to právo a na konci výsluchu môže svedkovi tiež klásť otázky.

Po skončení výsluchu nasleduje podpis zápisnice. Vyslúchajúci predloží svedkovi zápisnicu na prečítanie. Svedok tiež môže požiadať, aby mu zápisnicu prečítal policajti. Ak bol výsluch vykonaný bez prítomnosti zapisovateľa, je potrebné, aby pri oboznamovaní so zápisnicou a pri jej podpísaní bola prítomná nezúčastnená osoba (spravidla je to iný pracovník Policajného zboru). Ak po jej prečítaní svedok nesúhlasí s jej znením alebo so spôsobom výsluchu, môže **žiadať, aby jeho námietky boli do zápisnice zaznamenané**. V opačnom prípade má **právo odmietnuť podpísať zápisnicu**. Dôvody odmietnutia podpisu je vyslúchajúci v zápisnici povinný zaznamenať. Ak sa stane, že svedok na niektoré skutočnosti pri výsluchu zabudol, prípadne si neskôr na isté veci spomenul, môže požiadať o **doplnenie** svojej výpovede (ústne, najlepšie však písomne, doporučenou zásielkou), prípadne vo svojom písomnom vyjadrení napísať skutočnosti, o ktoré chcel svoju výpoveď doplniť. Policajti nie je povinný poskytovať svedkom kópie zápisníc. Pokiaľ je svedok zároveň poškodeným, má právo nahliadať do spisov, robiť si z nich výpisky a na svoje trovy vyhotovovať kópie časti spisu. Na začiatku svojho výsluchu môže tiež požiadať o zhotovenie kópie zápisnice.

Na záver poznamenávame, že svedok by mal vypovedať pravdivo a pokiaľ možno úplne, pretože pokiaľ niekto ako svedok v trestnom konaní uvedie nepravdu o okolnosti, ktorá má podstatný význam pre rozhodnutie, alebo kto takúto okolnosť zamlčí, dopúšťa sa *trestného činu krivej výpovede*. O tom by mal byť na začiatku každého výsluchu pred policajným orgánom alebo na súde poučený.

OCHRANA SVEDKA

Častým a prirodzeným problémom sú obavy svedčiť o veciach, ktoré sa odohrali, keďže nastupuje strach z možnej pomsty páchatelov. Niektoré z problémov sa dajú riešiť komunikáciou so službukonajúcim policajtom či vyšetrovateľom, v iných prípadoch je potrebné ochranu svedkov formalizovať a včas využiť prostriedky, ktoré zákon poskytuje.

Stáva sa, že pri zásahu polície sa svedkovia alebo samotné obeť útoku stretnú na jednej chodbe policajnej stanice spolu so zadržaným páchatelom, kde majú čakať na výsluch. Ojedinelé nie sú ani situácie, keď sa na policajnej stanici vykonáva tzv. *rekognícia* (opoznávanie páchatela z viacerých podobných osôb) bez takého technického vybavenia, ktoré by zabezpečilo, že by svedok/poškodený mohol zostať nespozorovaný páchatelom. Svedok/poškodený sa tak ocitne tvárou v tvár páchatelovi. Takýto postup u svedka/ poškodeného jednoznačne vyvoláva pocit ohrozenia a nebezpečia. Odporúčame preto **obrátiť sa priamo** na službukonajúceho policajta, aby urobil **primerané opatrenia** a jednotlivé skupiny ľudí od seba fyzicky oddelil. Na vykonávanie rekognície má polícia špeciálne pracoviská, kde sa opoznanie páchatela má vykonávať bez toho, aby páchatel svedka videl. Ak takáto žiadosť nenájde odozvu, je užitočné obrátiť sa na príslušnú prokuratúru alebo riaditeľa policajného oddelenia, prípadne na úrad kontroly ministra vnútra. Upozorniť (ústne alebo písomne) zodpovedného riaditeľa na nevhodný postup policajného oddelenia možno aj v prípade, keď sa takýto postup odohral v minulosti. Takéto podnety môžu napomôcť jednotnému usmerneniu pracovníkov polície v ďalších prípadoch.

Ak má svedok pri uvádzaní svojho bydliska odôvodnenú obavu o seba alebo blízku osobu, možno mu povoliť, aby namiesto adresy svojho bydliska uviedol **adresu svojho pracoviska** alebo **inú adresu**, na ktorú mu bude doručené predvolanie a ďalšie potrebné listiny. V závažných prípadoch, kedy zverejnenie totožnosti svedka, jeho bydliska či miesta pobytu môže vážne ohroziť život a zdravie svedka alebo jeho blízkej osoby, môže sa svedkovi povoliť, aby **neuvádzal žiadne údaje o svojej osobe**. Materiály, na základe ktorých možno zistiť identitu takého svedka, sa ukladajú na prokuratúre, prípadne v konaní pred súdom u predsedu senátu. Pred výsluchom **utajeného svedka**, ktorého totožnosť má ostať utajená, sa na súde urobia opatrenia, ktoré znemožnia jeho identifikáciu (prostredníctvom technických zariadení sa zmení jeho vzhľad, hlas). Tieto opatrenia sa v našej praxi používajú predovšetkým pri závažných organizovaných zločinoch, akými môže byť napríklad aj úžera v rómskych komunitách.

Ak chce svedok využiť tieto možnosti na svoju ochranu, musí **žiadať o utajenie** (svojho bydliska prípadne svojej totožnosti) **už pri prvom výsluchu alebo ešte pred ním**. Neskoršia žiadosť, najmä ak bydlisko alebo totožnosť svedka už bola uvedená vo vyšetrovacom spise, totiž nemá veľký význam. Takúto žiadosť o utajenie svedka možno predložiť aj priamo na prokuratúre, či už písomne alebo prostredníctvom inej osoby, ktorá uvedie konkrétne dôvody a ochotu svedka svedčiť v prípade, že ostane utajený. Ak vyšetrovateľ, ktorému bola predložená takáto žiadosť s utajením údajov svedka nesúhlasí a výsluch nesúri, je povinný predložiť vec na rozhodnutie prokurátorovi a výsluch odložiť. Vo výnimočných prípadoch, ak je výsluch potrebné urýchlene vykonať, môže vyšetrovateľ takého svedka vypočuť, avšak až do rozhodnutia prokurátora musí zaobchádzať so zápisnicou o výsluchu tak, aby zostala totožnosť svedka utajená.

ČO AK VECI NEFUNGUJÚ

Mnohé skúsenosti hovoria, že napriek povinnostiam, ktoré policajným orgánom určuje zákon, nefunguje vždy všetko tak, ako by malo. Ohlásené trestné činy nie sú zaznamenávané, po páchateloch sa nepátra, vyšetrovanie neprebíha vôbec alebo iba veľmi pomaly.

1. V prípade, že oznamovateľ nie je spokojný s postupom polície, môže žiadať **prokurátora**, aby **preskúmal postup policajta** alebo vyšetrovateľa po podaní trestného oznámenia. Podnet treba adresovať príslušnej okresnej prokuratúre v okrese, v ktorom polícia vykonáva vyšetrovanie. O výsledku takéhoto preskúmania musí prokurátor oznamovateľa **oboznámiť**. Aj po začatí trestného stíhania je možné požiadať prokurátora v ktoromkoľvek štádiu o vykonanie previerky postupu policajta alebo žiadať o odstránenie prieťahov vo vyšetrovaní. Prokurátor totiž robí **dohľad nad dodržiavaním zákona** nielen po podaní trestného oznámenia, ale aj v nasledujúcich etapách vyšetrovania.
2. Ak policajt **odmietne** trestné oznámenie, alebo vec **odovzdá** obvodnému úradu, pretože prípad považuje za priestupok, vydá o tom rozhodnutie vo forme tzv. **uznesenia**. Toto uznesenie sa doručuje oznamovateľovi trestného činu ako aj poškodenému. Obaja proti uzneseniu môžu podať do 3 dní od doručenia **sťažnosť**. Ak uznesenie o odmietnutí alebo odovzdaní veci policajt nedoručí, prípadne doručí len oznámenie bez poučenia o opravnom prostriedku, oznamovateľ a poškodený sa môžu potom, ako sa o uznesení dozvedia, domáhať nápravy sťažnosťou. Nemôže im totiž byť na ujmu, že policajt nesplnil svoju zákonnú povinnosť. Sťažnosť treba odôvodniť a doručiť orgánu, ktorý rozhodnutie vydal. Ak orgán, ktorý rozhodnutie vydal, sám nevyhoví sťažnosti, postúpi ju nadriadenému orgánu - prokurátorovi, ktorý o nej rozhodne. Ak lehotu na podanie sťažnosti oznamovateľ alebo poškodený zmešká, je možné požiadať prokurátora o preskúmanie postupu policajta do 30 dní odo dňa doručenia oznámenia. Prokurátor je povinný oznámiť poškodenému alebo oznamovateľovi výsledok prešetrenia bez meškania. Ak ani prokurátor okresnej prokuratúry podnetu alebo sťažnosti nevyhoví, možno podať podnet (písomne alebo aj ústne) na nadriadenú - krajskú prokuratúru na **preskúmanie zákonnosti postupu okresnej prokuratúry**. Nadriadený prokurátor

prijatie podnetu potvrdí. Podľa zákona je povinný vybaviť takýto podnet do dvoch mesiacov. Rovnaký postup je možné uplatniť aj vtedy, ak policajt trestné stíhanie skutku **zastaví alebo preruší. Ak podnetu nevyhoví ani príslušná krajská prokuratúra, možno sa ešte obrátiť na úrad Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, ktorá ako najvyšší orgán prokuratúry preskúma postup krajskej prokuratúry a rozhodne o ďalšom postupe.**

- *Generálna prokuratúra Slovenskej republiky*
Štúrova 2
821 85 Bratislava

3. Ak službukonajúci policajt nepostupuje podľa zákona (správa sa hrubo, odmietne zaznamenať trestné oznámenie a pod.), možno sa proti takémuto postupu ohradiť prostredníctvom **stážnosti**. V nej treba opísať nezákonný postup policajta, ktorý poškodený, svedok, obvinený či iná osoba namieta. Každý policajt v službe má na prednom vrecku rovnošaty kovovú platničku s identifikačným číslom, ktoré si treba zapamätať (zapísať) a v stážnosti uviesť (Avšak aj ak sa to nepodarilo, nič sa nedeje. Členov hliadky totiž možno identifikovať aj podľa služobných záznamov polície). Stážnosť treba doručiť nadriadenej zložke Policajného zboru alebo na príslušný inšpekčný odbor Polície. V prípadoch rasovo motivovaných útokov je najlepšie stážnosť adresovať kontrolným orgánom na najvyššej úrovni. Ak existuje podozrenie, že policajt sa svojím konaním dopúšťa trestného činu, je rovnako možné podať naňho trestné oznámenie podľa postupu, ktorý sme uviedli vyššie.

Vybavovanie stážností na postup orgánov polície:

- *Úrad kontroly ministra vnútra*
Pribinova 2
812 72 Bratislava
Email: ukmvsr@minv.sk

Podozrenie z korupcie a inej trestnej činnosti policajtov prešetruje:

- *Úrad inšpekčnej služby Policajného zboru*
Pribinova 2
812 72 Bratislava
Email: uispz@minv.sk
- *Úrad boja proti korupcii Prezídia Policajného zboru*
Račianska 45
812 72 Bratislava
Email: korupcia@minv.sk - oficiálna schránka pre prijímanie úradnej pošty

V zmysle zákona je kontrolný orgán povinný sťažnosť prešetriť do 30 dní a po prešetrení sťažovateľa oboznámiť s výsledkom spolu s opatreniami, ktoré boli na odstránenie nedostatkov vykonané. Sťažnosť na postup polície môže podať ktokoľvek, toto oprávnenie nie je viazané len na toho, kto bol poškodený postupom polície. So sťažnosťami o trestnej činnosti policajtov sa možno obrátiť aj anonymne na:

linku dôvery Policajného zboru:

Telefón: 02/5557 1110

fax: 09610 44028

Email: tokmv@minv.sk

O organizačnej štruktúre Policajného zboru, adresách a telefonických kontaktoch sa možno dozvedieť aj z internetovej stránky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky: www.minv.sk.

Pre vyšetrowanie trestných činov korupcie bol na prokuratúre zriadený špeciálny úrad, ktorý je príslušný aj na vyšetrowanie a dohliadanie nad vyšetrowaním trestných činov korupcie príslušníkov policajného zboru.

• *Úrad špeciálnej prokuratúry*

Štúrova 2

812 85 Bratislava

Tel. 033/6903 171, 69 03 192

Fax: 033/6903 175

Informácie o adresách a úlohách jednotlivých orgánov prokuratúry je možné získať na internetovej stránke www.genpro.gov.sk.

SKONČENIE VYŠETROVANIA

Ak policajt alebo vyšetrovateľ vykonali všetko, čo považovali za potrebné na vyšetrenie trestného činu, informujú o tejto skutočnosti obvineného a jeho obhajcu, ako aj poškodeného alebo jeho právneho zástupcu a umožnia im **oboznámiť sa s celým vyšetrovacím spisom**, prípadne podať **návrhy na doplnenie dokazovania**. Na to im policajt alebo vyšetrovateľ určí primeranú lehotu (najmenej 3 dni). Ak by policajt či vyšetrovateľ odmietol návrhy na doplnenie dokazovania, je povinný túto skutočnosť zaznamenať v spise a vyrozumieť o tom navrhovateľa. Ak je policajt alebo vyšetrovateľ po skončení vyšetrovania a oboznamovania sa so spisom toho názoru, že všetky skutočnosti nasvedčujú tomu, že obvinená osoba spáchala trestný čin, **odovzdá spis prokuratúre** spolu s **návrhom na podanie obžaloby** alebo na iné rozhodnutie. Návrh na podanie obžaloby musí obsahovať zoznam navrhovaných dôkazov a odôvodnenie, prečo nevyhovelo návrhom na vykonanie ďalších dôkazov, prípadne prečo odmietol predložené dôkazy.

PROKURATÚRA

Prokuratúra je orgánom, ktorá zastupuje štát v trestnom konaní. Prokurátora možno nazvať *štátnym žalobcom*, pretože iba prokurátor je oprávnený podať obžalobu pre spáchanie trestného činu, o ktorej následne rozhoduje súd.

Prokuratúra je zároveň okrem obžalovaného a jeho obhajcu jedinou inštitúciou, ktorá môže podať odvolanie proti rozsudku súdu čo do viny a trestu, ak nie je spokojná s rozhodnutím súdu. Prokuratúra je tiež orgánom, ktorý má pri vyšetrovaní trestných činov významné právomoci. Vykonáva totiž dozor nad dodržiavaním zákonov a môže naprávať porušenia zákona. V rámci výkonu tohto tzv. *prokurátorského dozoru* môže prokurátor napríklad vydávať policajtom a vyšetrovateľom **záväzné pokyny**, ako majú postupovať pri vyšetrovaní trestných činov, môže sa zúčastniť na vykonávaní jednotlivých vyšetrovacích úkonov, môže ich aj sám vykonať, prípadne môže vykonať celé vyšetrovanie.

Môže vykonávať **previerky** na zistenie, či bolo začaté trestné stíhanie a či sa v ňom postupuje v súlade so zákonom. Prokurátor je oprávnený žiadať správy o stave konania vo veciach, má právo **zrušovať nezákonné alebo neopodstatnené rozhodnutia** policajta a vyšetrovateľa z vlastného podnetu alebo na základe sťažnosti, a môže rozhodnúť, že vecou sa bude zaoberať iný policajt alebo vyšetrovateľ. Prokuratúra vykonáva dozor z vlastnej iniciatívy, ale aj na základe podnetov, ktoré prichádzajú od občanov.

V rámci tzv. prípravného konania, kedy ešte prebieha vyšetrovanie trestného činu, je prokurátor oprávnený navrhnúť, aby bol obvinený z trestného činu vzatý do **väzby** (pozri časť „Obvinený“).

Prokurátor je tiež jediným orgánom, ktorý je oprávnený schváliť tzv. **zmier**. Ak ide o trestný čin, za ktorý hrozí trest odňatia slobody do piatich rokov (tzv. *prečin*), môže prokurátor so súhlasom obvineného a poškodeného rozhodnúť o schválení zmiernosti a zastaviť trestné stíhanie. Schváliť zmier možno za predpokladu, že obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za

ktorý je stíhaný, nahradí škodu, ak bola trestným činom spôsobená a zloží na účet súdu (alebo v prípravnom konaní, pokiaľ ešte vec nie je na súde, na účet prokuratúry) primeranú peňažnú sumu určenú konkrétnemu subjektu na všeobecne prospešné účely. Zmier nie je možné schváliť, ak bola trestným činom spôsobená smrť, ak je trestné stíhanie vedené pre trestný čin korupcie alebo ak je trestné stíhanie vedené proti verejnému činiteľovi (napr. proti policajtovi).

Prokurátor tiež môže podať návrh súdu na schválenie tzv. **dohody o vine a treste**. Dohodu o vine a treste môže prokurátor uzavrieť s obvineným, ak obvinený prizná spáchanie trestného činu a zároveň súhlasí s druhom a výškou trestu. Ak ide o obvineného, ktorý má menej ako 18 rokov, dohodu nemožno uzavrieť, ak s tým nesúhlasí jeho zákonný zástupca alebo obhajca. Dohodu o vine a treste prokurátor zasiela na schválenie súdu. V prípade, že dôjde k dohode a súd túto dohodu schváli, v súdnom konaní sa nepokračuje.

OBVINENÝ

Obvineným z trestného činu sa stáva ten, voči komu policajt alebo vyšetrovateľ **vzniesol obvinenie**. Ako sme už uviedli vyššie, vydaním uznesenia o vznesení obvinenia voči konkrétnej osobe sa v niektorých prípadoch začína samotné trestné stíhanie. Jeho obsahom je okrem identifikácie obvineného aj presný popis skutku, ktorý je predmetom trestného stíhania, a príslušné ustanovenia Trestného zákona. Uznesenie sa doručuje obvinenému, ktorý má právo proti nemu podať **sťažnosť**. Ak policajt alebo vyšetrovateľ sťažnosti nevyhovie, postúpi ju na rozhodnutie prokurátorovi.

Od vydania uznesenia o vznesení obvinenia má obvinený právo:

- vyjadrovať sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu, a vyjadrovať sa k dôkazom a navrhovať svoje dôkazy ,
- **odoprieť výpoveď**, teda nevyjadrovať sa k vyšetrovaniu ani k dôkazom, ktoré polícia zhromaždila,
- navrhovať uzavretie **zmieru** alebo **dohody o vine a treste** (pozri časť „Prokuratúra“),
- **zvoliť si obhajcu** (môže ním byť len advokát) a radiť sa s ním počas celého vyšetrovania,
- kedykoľvek v priebehu vyšetrovania žiadať prokurátora, aby boli odstránené prietahy alebo nezákonný postup policajta alebo vyšetrovateľa,
- nahliadať do vyšetrovacieho spisu a robiť si na vlastné náklady **kópie**,
- má právo byť prítomný na pojednávaní pred súdom, okrem situácií keď výslovne požiada, aby sa pojednávalo v jeho neprítomnosti. O konaní súdneho pojednávania musí byť upovedomený aspoň 5 dní vopred,
- vypočúvať svedkov a klásť im otázky pred vyšetrovateľom alebo pred súdom,
- predniesť pred súdom záverečnú reč, v ktorej môže zhrnúť všetky fakty na svoju obhajobu,
- podať proti rozhodnutiu súdu (rozsudku) **odvolanie**.

V niektorých prípadoch, ktoré stanovuje zákon, musia mať obvinení obhajcu aj vtedy, keď si ho sami nezvolia. Ide o tzv. **povinnú obhajobu**. Do tejto kategórie spadajú napr. tí obvinení, ktorí sú vo väzbe, mladiství, alebo tí, ktorí nie sú spôsobilí sa sami obhajovať (sú pozbavení spôsobilosti na právne úkony). Ak si títo obvinení sami nezvolia obhajcu, ustanoví im ho sudca.

Avšak aj v prípadoch, kedy nejde o povinnú obhajobu, je právom obvineného mať obhajcu. Ak si obhajcu nemôže obvinený dovoliť, pretože nemá dostatok finančných prostriedkov, má právo požiadať, aby mu ho súd ustanovil. Ak ešte prípad obvineného nie je na súde, o ustanovenie advokáta – obhajcu je potrebné požiadať príslušného vyšetrovateľa alebo prokurátora, ktorí by mali takúto žiadosť postúpiť príslušnému sudcovi. Náklady na takéhoto štátom ustanoveného obhajcu znáša štát, ak obvinený preukáže, že nemá finančné prostriedky na úhradu advokátovi. Obvinený by mal preto spolu so žiadosťou o ustanovenia advokáta predložiť aj potvrdenie o svojich príjmoch (zo sociálnej poisťovne, z úradu práce, od svojho zamestnávateľa).

O všetkých právach obvineného, ktoré sme uviedli, sú povinné všetky orgány činné v trestnom konaní obvineného poučiť.

Väzba

Ak ide o obvineného, ktorého pobyt nie je známy, ktorý sa skrýva, u ktorého hrozí, že bude počas vyšetrovania ovplyvňovať svedkov alebo u ktorého je riziko, že bude v páchaní trestnej činnosti pokračovať, môže sudca rozhodnúť, že obvinený bude na nevyhnutný čas vzatý **do väzby** (podľa závažnosti trestného činu to môže byť maximálne jeden rok alebo tri roky a pri najzávažnejších trestných činoch maximálne štyri roky). Väzba ešte nie je odsúdením a na obvineného sa nemožno v tomto štádiu pozeráť, že „sedi“ za trestný čin. Predstavuje len preventívne opatrenie počas vyšetrovania a neznamená, že obvinený bude odsúdený. Pred vzatím do väzby musí obvineného sudca vypočuť. O vzatí do väzby je súd povinný bezodkladne informovať rodinných príslušníkov obvineného alebo inú osobu, ktorú obvinený označí.

Obvinený, ktorý je vo väzbe má právo kedykoľvek **žiadať o prepustenie na slobodu**. Ak v prípravnom konaní, kedy ešte nie je podaná žaloba na súd, prokurátor takej žiadosti nevyhovie, predloží ju bez meškania so svojím stanoviskom a s návrhom na rozhodnutie sudcovi a upovedomí o tom obvineného a jeho obhajcu. O takej žiadosti sa musí bez meškania rozhodnúť. Ak bola žiadosť zamietnutá, môže ju obvinený, ak v nej neuvedie nové dôvody na prepustenie, opakovať až po uplynutí tridsiatich dní odo dňa, keď rozhodnutie o jeho predchádzajúcej žiadosti nadobudlo právoplatnosť.

Pôsobenie občianskych združení v trestnom konaní

V prípade, že hrozí obvinenému väzba alebo obvinený už bol vzatý do väzby, môže občianske združenie alebo aj skupina spolupracovníkov obvineného ponúknuť sudcovi, ktorý má rozhodovať o väzbe **záruku za ďalšie správanie obvineného** a za to, že obvinený

sa na vyzvanie dostaví k policajtovi, vyšetrovateľovi, prokurátorovi alebo na súd a že vždy vopred oznámi, ak sa vzdiali z miesta pobytu.

Obvinený tiež môže dať **pisomný sľub**, že povedie riadny život, najmä že sa nedopustí trestnej činnosti a že splní povinnosti a dodrží obmedzenia, ktoré sa mu uložia. Súd môže tento písomný sľub akceptovať a podľa vlastného uváženia od väzby upustiť. V takom prípade bude obvinený počas vyšetrovania na slobode.

Súd môže namiesto väzby akceptovať aj dohľad tzv. probačných a mediačných úradníkov, ktorí sú pracovníkmi súdu a môžu nad obvinenými z trestných činov dohliadať.

Ak združenie občanov alebo dôveryhodná osoba (bezúhonná osoba, ktorá má pozitívny vplyv na obvineného), ktorí ponúkli prevzatie záruky, dôvodne odstúpiť od záruky, obvinený poruší daný sľub alebo probačný a mediačný úradník oznámi, že dohľad neplní svoj účel, môže súd a v prípravnom konaní sudca na návrh prokurátora vziať obvineného počas vyšetrovania do väzby.

Združenia občanov, cirkev alebo kolektív spolupracovníkov môže súdu ponúknuť **záruku za nápravu obvineného aj pred rozhodnutím súdu o vine a treste**. V návrhu na prevzatie záruky je vždy potrebné uviesť konkrétne spôsoby pôsobenia na obvineného a uviesť, aké sú predpoklady na jeho nápravu. Návrh sa zasiela súdu, ktorý bude rozhodovať o obžalobe. Ak sa súd rozhodne takúto záruku prijať, zohľadňuje ju pri svojom rozhodovaní o treste. Podľa toho, aký trestný čin obvinený spáchal, môže súd rozhodnúť, že upustí od potrestania, alebo povolí podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody. Súd, ktorému bol adresovaný takýto návrh občianskeho združenia, môže prizvať zástupcu občianskeho združenia na súdne pojednávanie. Počas pojednávania predstaviteľ občianskeho združenia prednesie svoj návrh a stanovisko združenia k obvinenému a popíše tiež možnosti a spôsob nápravy obvineného.

Záruku môže občianske združenie alebo dôveryhodná osoba ponúknuť aj za odsúdeného, **v čase, keď už vykonáva trest odňatia slobody**. Môže žiadať v mene odsúdeného o podmienené prepustenie z výkonu trestu alebo o odpustenie zvyšku trestu. Takúto žiadosť je potrebné adresovať okresnému súdu, v obvode ktorého odsúdený vykonáva svoj trest. Ak záruku súd prijme, občianske združenie alebo dôveryhodná osoba majú povinnosť pôsobiť na osobu odsúdeného. Ak by odsúdený nedodrжал podmienky, za ktorých bol prepustený, môže súd rozhodnúť o tom, že je povinný sa vrátiť do výkonu trestu.

POŠKODENÝ - AKÉ MÁ PRÁVA?

Ten, kto bol obeťou trestného činu (či už mu bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda), má v trestnom konaní postavenie **poškodeného**. Okrem toho, že obvykle vypovedá ako svedok, zákon mu priznáva aj niektoré špecifické oprávnenia, ktorými môže ovplyvňovať priebeh celého trestného konania:

- pred vyšetrovateľom, policajným orgánom alebo najneskôr do skončenia vyšetrovania (teda najneskôr do doby, kým ho policajt alebo vyšetrovateľ vyzve na záverečné preštudovanie spisu) môže navrhnúť, aby súd rozhodol o náhrade škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom. Návrh musí obsahovať výšku škody a dôvody pre náhradu škody.
- kedykoľvek v priebehu vyšetrovania môže žiadať prokurátora, aby boli odstránené prietiahy vo vyšetrovaní alebo nezákonný postup policajta alebo vyšetrovateľa. Prokurátor je povinný o výsledku šetrenia poškodeného oboznámiť.
- navrhovať uzavretie **zmieru** s obvineným,
- navrhovať vyšetrovateľovi, prokurátorovi, alebo sudcovi vykonanie dôkazov (vypočutie svedkov...), pričom môže aj sám predložiť niektoré dôkazy (fotografie, videozáznamy, odborné články...),
- môže sa oboznámiť pred skončením vyšetrovania s celým spisom,
- v ktoromkoľvek štádiu trestného konania sa môže nechať zastupovať zástupcom – tzv. **splnomocnencom poškodeného** (Je dobré, ak má zástupca právnické vzdelanie, ale nie je to podmienkou. Splnomocnencom teda môže byť aj sociálny pracovník, alebo známy, ktorému poškodený dôveruje). Splnomocnencom môže byť aj organizácia, ktorá má za cieľ poskytovať pomoc poškodeným trestnými činmi. Splnomocnenec má rovnaké práva ako poškodený a môže sa zúčastňovať na všetkých vyšetrovacích úkonoch, na ktorých má právo byť poškodený.
- môže si vyhotovovať na vlastné náklady **kópie z vyšetrovacieho spisu** na polícii alebo zo súdneho spisu na súde, alebo môže do spisu nahliadať a robiť si z neho poznámky,
- môže sa zúčastniť na súdnom pojednávaní, na ktorom sa môže vyjadrovať ku každému vykonanému dôkazu, so súhlasom sudcu môže klásť vypočúvaným osobám otázky, môže vykonať výsluch „svojho“ svedka. Na súde má zároveň právo záverečnej reči – to znamená, že môže na záver súdneho pojednávania vyjadriť svoj názor, postoj k prípadu alebo k obžalovanému. V zákonom vymedzených prípadoch môže podávať sťažnosť proti uzneseniam vyšetrovateľa alebo policajného orgánu.
- môže sa odvolať proti rozsudku – avšak proti tej časti, ktorá sa týka náhrady škody,
- ak si uplatňuje náhradu škody, má právo požiadať v prípravnom konaní prokurátora a v konaní pred súdom sudcu o ustanovenie advokáta, ak nemá na jeho zaplatenie finančné prostriedky a potrebuje ho na vymáhanie svojich práv. Trovy taktó ustanoveného advokáta znáša štát.
- ak si uplatnil nárok na náhradu škody, má právo na **doručenie rozsudku**,
- ak sa cíti ohrozený tým, že obvinený alebo odsúdený je na slobode, môže požiadať v prípravnom konaní prokurátora a v konaní pred súdom súd, aby bol informovaný o prepustení obvineného z väzby alebo o jeho úteku z väzby alebo o prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody,
- ak mu bola úmyselným trestným činom spôsobená škoda na zdraví môže požiadať Ministerstvo spravodlivosti SR o **finančné odškodnenie** podľa zákona **č. 255/1998 Z. z.** o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi,
- poškodený sa môže výslovným vyhlásením písomne alebo ústne do zápisnice pred policajtom, vyšetrovateľom alebo súdom vzdať svojich práv a v trestnom konaní ich nevyužívať,

- orgán činný v trestnom konaní je povinný pri prvom kontakte s poškodeným poskytnúť mu v písomnej forme informácie o jeho právach v trestnom konaní a o organizáciách na pomoc poškodeným, vrátane služieb, ktoré tieto organizácie poskytujú.

AKÉ PRÁVOMOCI MÁ POLÍCIA?

Niekedy sa objavujú otázky nielen o tom, či polícia zasahuje pri páchaní trestnej činnosti dostatočne dôsledne a rýchlo, ale aj o tom, či neprekračuje svoje právomoci a nezasahuje do našej slobody aj vtedy, keď na to nemá právo. Preto v nasledujúcej časti stručne zhrnieme základné oprávnenia polície pri výkone služby. Tento výpočet nie je úplný, vybrali sme iba tie, ktoré sú najčastejšie uplatňované a s ktorými sa môžeme my ako obyvatelia tohto štátu stretnúť. Tieto práva má policajt v službe na území Slovenskej republiky voči všetkým osobám nachádzajúcim sa na jej území bez ohľadu na farbu pleti alebo iné rozdiely.

Je potrebné zdôrazniť aj to, že každý je povinný uposlúchnuť výzvu, pokyn, príkaz a požiadavku policajta, pokiaľ svoje právomoci vykonáva v súlade so zákonom.

Policajt je oprávnený:

- požadovať potrebné **vysvetlenie** od osoby, ktorá by mohla prispieť k objasneniu priestupkov alebo k vypátraniu hľadaných osôb a vecí,
- požadovať potrebné **informácie** od osoby, ktorá môže prispieť k objasneniu skutočnosti dôležitej na odhalenie trestného činu a na zistenie jeho páchatela,
- vyzvať osobu, aby sa ihneď alebo v určenom čase dostavila na útvar Policajného zboru na spísanie zápisnice o podaní vysvetlenia. Ak výzve nevyhovie, môže ju policajt predviesť na policajnú stanicu.
- ak je to potrebné na plnenie zákonných úloh polície, môže vyzvať osobu, aby preukázala svoju **totožnosť** (napr. pasom, alebo občianskym preukazom). Ak vyzvaná osoba odmietne, alebo sa nevie preukázať žiadnym dokladom a nemôžu ju identifikovať ani iné osoby, môže ju policajt za účelom zistenia totožnosti predviesť.
- **zaistiť osobu** (odviesť ju na policajný útvar), ktorá svojím konaním ohrozuje život, zdravie alebo majetok seba a iných, ktorá bola pristihnutá pri páchaní priestupku, alebo u ktorej je obava, že v ňom bude pokračovať, alebo ak je to nevyhnutné na objasnenie veci. Zaistiť možno tiež osobu, ktorá sa pokúsila o útek pri predvedení, alebo ktorá na policajnom útvere uráža policajta alebo inú osobu alebo sa správa inak agresívne. Zaistenie na policii z týchto dôvodov nesmie trvať dlhšie ako 24 hodín.
- osobe predvedenej za účelom zistenia totožnosti, osobe zaistenej, osobe zadržanej alebo obvinenej z trestného činu, brať **odtlačky prstov**, zisťovať telesné znaky, urobiť vonkajšie **meranie jej tela** (meranie tela môže robiť iba osoba toho istého pohlavia), vyhotoviť obrazové a zvukové záznamy,

- **odobrať vec**, o ktorej má podozrenie, že súvisí so spáchaním trestného činu alebo priestupku a jej zaistenie je potrebné na zistenie skutkového stavu veci alebo na rozhodnutie. Osobe, ktorej bola vec zaistená, musí policajt vydať potvrdenie o zaistení s presným popisom danej veci, aby bola možná jej identifikácia. Vec môže odobrať najdlhšie na 90 dní a ak sa nepreukáže žiadna súvislosť s trestným činom alebo priestupkom, vec je povinný vrátiť.
- presvedčiť sa, či osoba, voči ktorej vykonáva služobný zákrok (napr. pri predvádzaní na policajný útvar), nemá pri sebe **zbraň**, a ak ju má, **odňať** ju. Po skončení služobného zákroku je policajt povinný odňať zbraň vrátiť a ak mu jej vrátenie zákonné dôvody nedovoľujú, je povinný vystaviť potvrdenie o odňatí zbrane.
- dať pokyn na **zastavenie motorového vozidla** alebo iného dopravného prostriedku. Vykonávať jeho prehliadku je však oprávnený iba vtedy, ak má podozrenie zo spáchania trestného činu, alebo ak pátra po hľadaných osobách alebo veciach, ktoré súvisia s trestnou činnosťou.
- komukoľvek prikázať, aby v nevyhnutne potrebnom čase nevstupoval na určené miesto, ani sa na ňom nezdržoval alebo aby na nevyhnutne potrebný čas zotrval na určenom mieste, pokiaľ je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných osôb,
- uzatvoriť verejne prístupné miesta a vykonať ich prehliadku s cieľom zistiť, či sa v nich nenachádzajú páchatelia trestných činov alebo veci súvisiace s trestnou činnosťou,
- **vstúpiť do obydliá**, iných priestorov alebo na pozemok bez súhlasu osoby a bez povolenia súdu môže len vtedy, ak vec neznesie odklad a vstup je nevyhnutný na ochranu života alebo zdravia osôb alebo na ochranu štátu, udržanie verejného poriadku, najmä ak ide o obydlie alebo iné priestory, alebo pozemok osoby pristihnutej pri trestnom čine,
- vstúpiť do obydliá, iných priestorov alebo na pozemok vtedy, ak bol vydaný príkaz na zatknutie alebo príkaz na dodanie do výkonu trestu odňatia slobody osoby, ktorá sa tam zdržuje, alebo ak treba predviesť obvineného alebo svedka, ktorý sa tam zdržuje. Ak je to podľa okolností možné, policajt by mal pri vstupe do príbytku zabezpečiť, aby pri tom bola prítomná aj iná osoba (napr. predstaviteľ obce, sociálny pracovník).
- od vstupe do obydliá, kam policajt vstupuje za výnimočných okolností náhle, pretože je to nevyhnutné na ochranu zdravia alebo života osôb, treba odlišovať **domovú prehliadku**, ktorej súčasťou je prehľadanie vecí v dome alebo v byte. Domovú prehliadku možno vykonať len vtedy, ak existuje podozrenie, že v byte alebo v inom priestore slúžiacom na bývanie alebo na pozemku sa nachádza vec dôležitá pre trestné konanie alebo že sa tam skrýva osoba podozrivá zo spáchania trestného činu. Domovú prehliadku je možné vykonať len na základe *písomného príkazu súdu*, ktorý polícia odovzdá vlastníčkovi domu alebo bytu pri prehliadke. Pri vykonávaní prehliadky je polícia povinná umožniť vlastníčkovi obydliá, aby bol pri prehliadke prítomný a zároveň je povinná pribrať k prehliadke aj inú nezúčastnenú osobu.
- používať **donucovacie prostriedky** - napr. hmaty, údery, kopy sebaobrany, avšak iba vtedy, ak odvracia útok alebo ak ten, proti komu zasahuje, **kladie odpor**. Pred použitím donucovacích prostriedkov je policajt povinný osobu, proti ktorej zakročuje, vyzvať, aby upustila od protiprávneho konania, a upozorniť ju, že inak

použije niektorý z donucovacích prostriedkov. Policajt nemusí takúto osobu vyzvať a upozorniť vtedy, ak je sám napadnutý alebo ak je ohrozený život alebo zdravie inej osoby a vec neznesie odklad, alebo ak tomu bránia iné podobné okolnosti. Ak sa osoba nebráni, policajt nie je oprávnený používať donucovacie prostriedky.

- **použiť putá alebo použiť spútavací opasok**, ak osoba, proti ktorej zakročuje, **kladie aktívny odpor**, napáda iných alebo poškodzuje majetok. Takto môže policajt postupovať len vtedy, keď osoba odmietne uposlúchnuť výzvu policajta, aby od svojho správania upustila. Po predvedení na políciu môžu byť použité putá vtedy, ak je odôvodnená obava, že sa osoba pokúsi o útek.

Tieto oprávnenia prislúchajú policajtovi v službe, ktorý sa pri vykonávaní svojich úloh preukazuje služobným preukazom a tiež ústnym vyhlásením „polícia“, ak na sebe nemá služobnú rovnošatu policajta s identifikačným číslom.

Policajt, ktorý práve nie je v službe (napr. ako radový občan na večeri v zábavnom podniku), je tiež **povinný zakročiť**, ak sa pácha trestný čin alebo priestupok, alebo ak je ohrozený život, zdravie alebo majetok iných. **Pri výkone svojich úloh je policajt povinný zachovávať česť, vážnosť a dôstojnosť osoby a nepripustiť, aby niekomu vznikla bezdôvodná ujma.** Policajt je tiež povinný dodržiavať etický kódex policajta a zabezpečiť, aby prípadný zásah do práv a slobôd osôb neprekročil mieru nevyhnutnú na dosiahnutie účelu sledovaného jeho služobnou činnosťou.

MESTSKÍ/OBECNÍ POLICAJTI

Doteraz sme hovorili o príslušníkoch štátnej polície. Vo väčších mestách však stretávame na uliciach aj tzv. mestských policajtov. Títo sú poriadkovým útvarom mesta, ktorý zabezpečuje najmä verejný poriadok a dodržiavanie všeobecne záväzným nariadení, ktoré mesto alebo obec schváli. Hoci mestská (obecná) polícia nedisponuje takým aparátom a technickými prostriedkami ako štátna polícia, jej úlohou je tiež chrániť životy, zdravie a majetok ľudí a v prípade potreby zakročiť. Ak je teda nevyhnutný zásah polície na ulici, obyvatelia majú právo sa obrátiť so žiadosťou o pomoc aj na mestského policajta. Mestský policajt môže tiež zadržať osobu, ktorá pácha trestný čin alebo priestupok. Takúto osobu je ihneď povinný odovzdať príslušníkom štátnej polície. Pri vykonávaní zásahu má podobné oprávnenia ako štátni policajti (má právo zaistiť vec, zadržať osobu, použiť voči nej donucovacie prostriedky) s tým rozdielom, že je povinný po vykonaní nevyhnutných zázkrokov vec prenechať štátnej polícii na ďalší postup. To, že bol spáchaný trestný čin, je povinný oznámiť polícii alebo prokuratúre. So **sťažnosťou** proti nezákonnému postupu mestských policajtov sa možno obrátiť na **primátora (starostu)** mesta (obce) a **mestské (obecné) zastupiteľstvo**. Orgány mesta sú povinné sťažovateľa upovedomiť o vybavení sťažnosti do 30 dní.

ETICKÝ KÓDEX PRÍSLUŠNÍKA POLICAJNÉHO ZBORU

Etický kódex policajta ustanovením základných pravidiel reguluje správanie a činnosť profesie policajta. Možno ho vnímať ako súbor pravidiel, zásad, ktorých dodržiavanie sa prejavuje aj vo forme integrity policajta, resp. Policajného zboru. Ide o morálnu normu, sú to zásady, ktoré by mal mať každý policajt takpovediac v krvi.

Článok 1

Príslušník Policajného zboru (ďalej len „policajt“) pri výkone služby i mimo služby koná v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, všeobecne záväznými právnymi predpismi a internými aktmi riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ako aj s Európskym kódexom policajnej etiky a rešpektuje ľudské práva a slobody.

Článok 2

Policajt vykonáva služobnú činnosť bez ohľadu na náboženské, rasové, národnostné, sociálne, politické, triedne a iné vonkajšie faktory.

Článok 3

Policajt pri vyjadrovaní svojich názorov na verejnosti vystupuje nestranne a zdržanlivo tak, aby nevyvolal pochybnosť o svojej nestrannosti.

Článok 4

Policajt dodržiava zásady občianskeho spoluzitia tak na verejnosti, ako aj vo svojom súkromnom živote.

Článok 5

Policajt nezneužíva svoju príslušnosť k Policajnému zboru, svoje služobné zaradenie a prístup k informáciám na získanie osobných výhod alebo výhod pre iné právnické osoby a fyzické osoby. Kladie verejné záujmy nad vlastné, slúži verejnosti.

Článok 6

V záujme riadneho plnenia služobných povinností sa policajt zdržiava obchodných aktivít, ktoré by boli v rozpore s nezávislosťou policajta a s riadnym plnením služobných povinností.

Článok 7

Policajti sa v duchu služobnej zdvorilosti správa k spolupracovníkom korektne a neznevažuje ich profesionálnu spôsobilosť. Netoleruje však u nich korupčné ani iné neetické správanie.

Článok 8

Správanie policajta voči občanom je transparentné. Policajt prejavuje slušnosť, rešpekt, taktosť a ohľaduplnosť voči všetkým osobám bez rozdielu. Nepoužíva násilie, donucovacie prostriedky používa iba za podmienok a spôsobom stanoveným zákonom.

Článok 9

Policajt sa mimo svojej služobnej činnosti vedome nestýka s osobami, o ktorých by vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery, resp. svoje služobné zaradenie vedieť mal alebo mohol, že sú osobami spojenými s páchaním závažnej trestnej činnosti. Toto sa nevzťahuje na činnosť policajtov, ak ide o dôležitý záujem služby, a činnosť policajtov operatívnych služieb Policajného zboru, pokiaľ táto súvisí s plnením úloh Policajného zboru, napríklad využívanie osôb konajúcich v prospech Policajného zboru. Služobné styky policajta sú transparentné.

Článok 10

Nadriadený dbá na to, aby jeho podriadení boli na služobnú činnosť primerane pripravení. Vytvára priaznivú sociálno-psychologickú atmosféru a pracovné podmienky pre výkon služby svojich podriadených a podporuje ich ďalšie vzdelávanie.

Článok 11

Nadriadený stimuluje a podporuje etické správanie svojich podriadených, vyžaduje od nich dodržiavanie etického kódexu a sám je im v jeho dodržiavaní príkladom.

NÁJOM BYTOV

Osobitný problém, ktorému v súčasnosti čelia nielen ľudia zo sociálne slabších skupín, predstavuje výpoveď z nájmu bytov a následné nútené vystahovanie celých rodín. Obyvatelia bytu končia často na ulici bez strechy nad hlavou. Čo robiť v takomto prípade? Dá sa vôbec nejako brániť? Ako sa dá predchádzať takýmto problémom? Akými pravidlami sa riadi nájom bytov? Čo treba robiť, aby človek neprišiel o strechu nad hlavou?

AKO VZNIKÁ NÁJOM BYTU?

Nájom bytu je vzťah, ktorý vzniká medzi **prenajímateľom** (najčastejšie je ním vlastník bytu) a **nájomcom** (t.j. osobou, ktorá chce v takomto byte bývať) na základe **nájomnej zmluvy**. Zmluva sa uzatvára písomne alebo sa o jej obsahu vyhotoví aspoň zápisnica, z ktorej je zrejmé, na čom sa strany dohodli. Pre obe strany je však výhodnejšie, aby bola zmluva uzavretá v písomnej forme, ktorá potvrdzuje skutočný obsah dohody medzi prenajímateľom a nájomcom. Prenajímateľ môže zmluvu uzavrieť s jednou osobou (hoci v byte bývajú aj ďalší rodinní príslušníci nájomcu), alebo s viacerými osobami – vtedy sa hovorí o **spoločnom nájme bytu**. Nájomnú zmluvu potom uzatvárajú viacerí nájomcovia spoločne. Práva a povinnosti vyplývajúce z nájomnej zmluvy (viď ďalej) potom platia pre všetkých spoločných nájomcov. Bežné veci však môžu vybavovať jednotliví nájomcovia samostatne (napr. realizácia drobných opráv), na ostatné veci je potrebný súhlas všetkých (napr. dohoda o zmene platenia nájomného s prenajímateľom).

Čo musí obsahovať nájomná zmluva?

Predovšetkým, z nájomnej zmluvy musí byť zrejмый jej predmet, t.j. zo zmluvy musí jednoznačne vyplývať, na **ktorý byt** sa vzťahuje. Vhodné je, ak je v zmluve popísaný aj **stav bytu** a jeho **príslušenstvo**. Príslušenstvo bytu tvoria jeho vedľajšie miestnosti (napr. predsiene, balkóny, komory...) a iné priestory určené na to, aby sa s bytom užívali (t.j. napr. pivnice, pôjdy, kočíkárne a pod.). Dôležité je, aby bolo v zmluve jednoznačne vymedzené, v akom **rozsahu** je nájomca na základe nájomnej zmluvy oprávnený byt užívať, najmä ak sa prenajíma napr. len časť bytu.

Nevyhnutnou súčasťou nájomnej zmluvy je aj dohoda o výške **nájomného** a tiež **úhrady** za plnenia spojené s užívaním bytu. Týmito úhradami sa rozumie napr. platba za elektriku, za vodu, za vykurovanie a pod.

Nájomná zmluva môže byť uzavretá na **dobu určitú** alebo na **dobu neurčitú**. Ak sa v zmluve neuvádza, na akú dobu je uzavretá, vychádza sa z predpokladu, že prenajímateľ a nájomca uzavreli zmluvu na dobu neurčitú.

Nájomná zmluva zaväzuje obidve strany, pričom obom – prenajímateľovi aj nájomcovi – vyplývajú zo zmluvy tak práva ako aj povinnosti.

Nájomná zmluva o nájme družstevného bytu sa uzatvára podľa stanov príslušného bytového družstva.

PRÁVA A POVINNOSTI NÁJOMCU A PRENAJÍMATEĽA

Práva a povinnosti strán nájomnej zmluvy vyplývajú z ich postavenia a vzájomne spolu korešpondujú. Základným **právom nájomcu** je užívať byt ako aj spoločné priestory a zariadenia domu (pivnice, vstupné haly, schodiská) a spolu s bytom požívať plnenia, ktorých poskytovanie je spojené s užívaním bytu (tým sa rozumie napr. používanie výťahov, pracovne, elektrické osvetlenie spoločných priestorov, dodávka studenej a teplej vody, vykurovanie a pod.).

Prenajímateľ má právo na riadne a včasné poskytovanie nájomného a úhrad za tieto plnenia poskytované s užívaním bytu (platby za elektriku, vodu, plyn...).

Aby nájomca mohol realizovať svoje právo užívať byt, **prenajímateľ** si musí splniť svoje **povinnosti** a umožniť mu to. K základným povinnostiam prenájomateľa tak patrí predovšetkým povinnosť odovzdať nájomcovi byt *v stave spôsobilom na riadne užívanie* (t.j. hygienicky nezávadný a vyhovujúci, čo okrem iného znamená napr. aj to, že byt je vybavený kúpeľňou s teplou vodou). Prenajímateľ je zároveň povinný zabezpečiť, aby nájomca mohol byt nerušené užívať počas celej doby trvania nájomnej zmluvy – napr. prenájomateľ musí vykonať včas potrebné úpravy a odstrániť závady (väčšieho, významnejšieho rozsahu), ktoré by mohli brániť riadnemu užívaniu bytu.

Nájomca (spolu s osobami, ktoré s ním žijú v spoločnej domácnosti) je zase **povinný riadne** užívať byt a zariadenia domu, t.j. správať sa voči ostatným obyvateľom domu ohľaduplne a nerušiť ich pri výkone ich užívateľských práv, a zároveň chrániť majetok a nepoškodzovať ho. Zároveň je nájomca povinný včas uhrádzať nájomné a úhrady za plnenia poskytované s užívaním bytu. Nájomca je tiež povinný starať sa o byt, odstrániť závady a poškodenia, ktoré spôsobil sám alebo tí, ktorí s ním bývajú. Nájomca je povinný na vlastné náklady vykonávať drobné opravy a úpravy v byte súvisiace s bežným užívaním a bežnou údržbou bytu (tým sa rozumejú bežné opravy a výmeny poškodených súčiastok zariadení v byte a jeho príslušenstve, ako napr. maľovanie, opravy a výmeny zámok, nátery, opravy vodovodných batérií, výmeny elektrických vypínačov, žiaroviek ...). Ak by nájomca tieto drobné opravy nezabezpečil, môže ich vykonať prenájomateľ, pričom vzniknuté náklady je povinný platiť nájomca.

Bez predchádzajúceho súhlasu prenájomateľa nemôže nájomca sám vykonávať významnejšie stavebné zmeny v byte. Ak nájomca zistí, že v byte je potrebné vykonať väčšie opravy alebo úpravy (napr. ak do bytu zateká, praskajú múry a pod.), upozorní na to prenájomateľa, ktorý zabezpečí ich vykonanie. V prípade, že prenájomateľ napriek upozorneniu nezabezpečí vykonanie takýchto väčších opráv, môže ich vykonať nájomca a náhradu účelne vynaložených nákladov môže požadovať od prenájomateľa, musí tak však urobiť v lehote 6 mesiacov odo dňa, kedy boli závady odstránené.

NÁJOMNÉ A ÚHRADA ZA PLNENIA POSKYTOVANÉ S UŽÍVANÍM BYTU

Dohoda o nájomnom je nevyhnutnou súčasťou nájomnej zmluvy. Z nájomnej zmluvy by malo byť tiež zrejmé aj to, kedy a za akých okolností je napr. prenajímateľ oprávnený jednostranne zvýšiť nájomné prípadne zmeniť režim platenia nájomného. Občiansky zákonník pri výpočte nájomného odkazuje na osobitné predpisy, v praxi je však výška nájomného v zásade určená len dohodou prenajímateľa a nájomcu.

Spolu s nájomným je nájomca povinný platiť aj úhrady za plnenia poskytované s užívaním bytu, t.j. za teplo, elektriku, plyn, vodu a pod. Výška týchto úhrad je zvyčajne regulovaná príslušnými predpismi jednotlivých dodávateľov.

Nájomné a ostatné úhrady sa zvyčajne platia v mesačných plneniach, úhrady za plnenia spojené s užívaním bytu sa platia preddavkovo dopredu, pričom po uplynutí určitého obdobia sa spravidla raz za rok účtujú (napr. po uplynutí vykurovacieho obdobia).

Ak nájomca mešká s platením nájomného a ostatných úhrad viac ako päť dní, je povinný zaplatiť prenajímateľovi poplatok z omeškania. Poplatok (ak nie je dohodnuté inak) je stanovený osobitným predpisom (nariadenie vlády č. 87/1995 Z.z.), ktorý ustanovuje, že poplatok z omeškania je za každý deň omeškania vo výške 2,5 promile z dlžnej sumy, najmenej však 25 Sk za každý i začatý mesiac omeškania.

V nájomnom vzťahu sa však môžu vyskytnúť aj situácie, kedy má nájomca právo na **primeranú zľavu z nájomného**, a to v prípadoch:

- ak prenajímateľ napriek upozorneniu zo strany nájomcu neodstráni v byte alebo v dome závalu, ktorá bráni riadnemu užívaniu bytu (napr. ak v dome zateká), musí však ísť o takú závalu, ktorá *podstatne* alebo *po dlhší čas* zhoršuje užívanie bytu,
- ak sa nájomcovi neposkytovali plnenia spojené s užívaním bytu, alebo ak sa poskytovali vadne, čo zhoršilo nájomcovi užívanie jeho bytu (napr. sa nedodávala teplá voda, v zime sa nedostatočne kúrilo),
- ak sa stavebnými úpravami v dome zhoršia podmienky užívania bytu (napr. na dome sa stavia obytné podkrovia), pričom však musí ísť o situáciu, kedy sa *podstatne* alebo *po dlhší čas* zhoršilo užívanie bytu.

Nájomca má tiež právo na **primeranú zľavu z úhrady za plnenia** poskytované s užívaním bytu, ak ich prenajímateľ neposkytoval riadne a včas (t.j. prenajímateľ nezabezpečuje riadne vykurovanie, v dodávke teplej vody sú neodôvodnené a časté výluky a pod.).

Hoci právo na primeranú zľavu vzniká nájomcovi priamo zo zákona, musí si ho uplatniť u prenajímateľa a to najneskôr v lehote 6 mesiacov odo dňa, kedy boli závady / nedostatky odstránené. Ak by si nájomca včas uplatnil právo na zľavu a prenajímateľ by mu ju odmietok priznať, môže sa nájomca domáhať svojho nároku na príslušnom okresnom súde.

ČO SA STANE S BYTOM PO SMRTI NÁJOMCU?

Ak nájomca zomrie a mal byt v spoločnom nájme spolu so svojím manželom / manželkou, jediným nájomcom sa stáva pozostalý manžel / manželka. Ak išlo o spoločný nájom s inými osobami, zostávajú nájomcami len tieto iné osoby.

Ak nájomca nemal byt v spoločnom nájme manželov, stávajú sa nájomcami jeho najbližší príbuzní, ak s ním žili v spoločnej domácnosti a ak nemajú vlastný byt. Najbližšími príbuznými sa rozumejú deti, vnuci, rodičia, súrodenci, zať alebo nevesta. Okrem nich nájom prechádza aj na iné osoby, ktoré sa starali o spoločnú domácnosť zomretého alebo osoby, ktoré boli odkázané výživou na zomretého nájomcu. Tieto iné osoby sa však môžu stať nájomcami len v prípade, ak nemajú vlastný byt a ak aspoň tri roky pred smrťou zomretého nájomcu s ním žili v spoločnej domácnosti.

Ak sa prenajímateľ domnieva, že tieto podmienky neboli splnené, t.j. že nájom nemohol prejsť na iné osoby, môže podať žalobu na súd a domáhať sa toho, aby súd určil, že nájom na tieto osoby neprešiel. Musí tak však urobiť v presne stanovenej lehote – do troch mesiacov odo dňa, kedy sa dozvedel o tom, že neboli splnené podmienky prechodu nájmu. Takáto žaloba však musí byť podaná najneskôr do troch rokov odo dňa smrti pôvodného nájomcu.

Takýto postup sa uplatňuje aj v prípadoch, keď nájomca odíde natrvalo z bytu.

V prípade družstevných bytov sa po smrti pôvodného nájomcu stáva novým nájomcom dedič členského podielu v bytovom družstve. Ak po zomretom nájomcovi zostane manžel a ak družstevný byt nadobudli spoločne počas trvania manželstva, prechádza členský podiel v bytovom družstve a tiež nájom bytu na pozostalého manžela.

ZÁNIK NÁJMU BYTU

Nájom môže zaniknúť z nasledovných dôvodov:

- **písomnou dohodou** medzi prenajímateľom a nájomcom,
- **písomnou výpoveďou**
- **uplynutím času** – to platí len pre prípad, že bola nájomná zmluva uzavretá na dobu určitú, v tomto prípade sa uplynutím času musí nájomca vystahovať, ibaže by sa s prenajímateľom dohodli inak a napr. by po vzájomnej dohode predĺžili čas trvania nájomnej zmluvy, (pre nájomcu so záujmom o dlhodobý nájom je výhodnejšie uzatvárať nájomnú zmluvu na dobu *neurčitú*, a to aj preto, že v prípade skončenia nájmu uplynutím času, na ktorý bola zmluva uzavretá, nemá nájomca nárok na bytovú náhradu – pozri ďalej),
- okrem toho môže nájom zaniknúť aj v prípade **zničenia** bytu (napr. dom sa zrúti) a pod.

Občiansky zákonník pozná ešte osobitnú situáciu, kedy jeden z nájomcov môže byť vylúčený z užívania bytu. Všeobecný súd môže z užívania bytu vylúčiť osobu, ktorá **fyzickým násilím** alebo **psychickým násilím** alebo hrozbou takéhoto násilia voči manželovi (príp. rozvedenému manželovi) alebo blízkej osobe, ktorá býva v tomto byte, spôsobuje, že ďalšie spoluzítie s takouto násilníckou osobou sa pre ostatných stáva neznesiteľné.

Inými spôsobmi nájom bytu nemôže zaniknúť. Prenajímateľ teda nemôže napr. vystáňovať nájomcu a vymeniť zámky na byte alebo iným jednostranným spôsobom prinútiť nájomcu, aby byt opustil.

Dohoda o zániku nájmu bytu medzi prenajímateľom a nájomcom musí byť **pisomná**, inak je neplatná. Takáto dohoda môže byť uzavretá kedykoľvek, bez ohľadu na to, či bola pôvodná nájomná zmluva uzavretá na dobu určitú alebo na neurčito. V dohode je potrebné dohodnúť termín, ku ktorému nájomná zmluva končí a kedy je nájomca povinný vystáňovať sa z bytu. Dohoda by mala tiež upravovať, či nájomcovi bude poskytnutá bytová náhrada alebo nie (pozri ďalej).

Výpoveď z nájmu bytu musí byť daná *pisomne* a môže ju dať nájomca aj prenajímateľ. **Výpovedná lehota** je tri mesiace a začína plynúť od začiatku mesiaca, ktorý nasleduje po mesiaci, kedy bola nájomcovi doručená výpoveď (ak napr. prenajímateľ doručí nájomcovi výpoveď dňa 24. apríla, nájomca môže zostať v byte ešte ďalšie tri mesiace a vystáňovať sa musí až k 31. júlu toho roku). Prenajímateľ môže samozrejme určiť aj dlhšiu výpovednú dobu.

Nájom bytu je chránený, čo znamená, že náš právny poriadok chráni nájomcu, aby sa on alebo členovia jeho domácnosti náhle neocitli bez strechy nad hlavou. Prenajímateľ preto nemôže dať nájomcovi výpoveď hocikedy a bezdôvodne, ale len z presne stanovených dôvodov uvedených v Občianskom zákonníku. Dôvody výpovede z nájmu bytu zo strany prenajímateľa možno zhrnúť do nasledovných okruhov:

1. dom alebo byt nie je možné ďalej využívať na nájom pre nájomcu, pretože je potrebné s ním alebo s domom naložiť inak:

- **prenajímateľ potrebuje byt** pre seba alebo pre svojich najbližších príbuzných, ktorými môžu byť manžel / manželka, deti, vnúčatá, zať alebo nevesta, rodičia alebo súrodenci prenajímateľa, (nie je dôležité, či niektorá z uvedených osôb má vlastný byt alebo nie, tento výpovedný dôvod je výrazom uprednostnenia vlastníka – t.j. prenajímateľa bytu – pred nájomcom),
- z dôvodu verejného záujmu je potrebné s bytom alebo s domom nakladať tak, že **nebude možné byt užívať**, prípadne si dom vyžaduje také **opravy**, počas ktorých nemožno byt užívať po dobu najmenej *šesť mesiacov*. Prenajímateľ musí túto skutočnosť pri výpovedi preukázať *príslušnou listinou*.

2. nájomca porušuje svoje povinnosti:

- nájomca hrubo **porušuje svoje povinnosti** vyplývajúce z nájomnej zmluvy, najmä tým, že dlhodobo, *viac ako tri mesiace* **neplatí** nájomné alebo úhrady za plnenia poskytované s užívaním bytu
(**pozor:** Ak nájomca preukáže, že nájomné neplatil preto, lebo bol v hmotnej núdzi z objektívnych dôvodov, predlžuje sa výpovedná lehota zo zákona až na **6 mesiacov**. Ak nájomca v tejto dobe zaplatí nájomné alebo sa dohodne s prenajímateľom inak, nájomná zmluva nezaniká a dôvod výpovede odpadá.)
- nájomca alebo člen jeho domácnosti hrubo **poškodzuje prenajatý byt**, jeho príslušenstvo, spoločné priestory (t.j. spôsobujú väčšiu škodu na majetku, zariadenia robia neupotrebitelné a pod.)
- nájomca alebo člen jeho domácnosti sústavne **narušuje pokojné bývanie** ostatných obyvateľov domu,
- nájomca alebo člen jeho domácnosti **ohrozuje bezpečnosť** alebo **porušuje dobré mravy** v dome (t.j. ohrozujú ostatných na zdraví alebo na živote, ohrozujú majetok),
- nájomca poskytol byt inej osobe **do podnájmu** bez predchádzajúceho písomného súhlasu prenajímateľa.
(Nejde pritom o bývanie členov domácnosti nájomcu, ale o iné osoby, pričom vzťah medzi nájomcom a podnajímníkom musí byť obdobný ako vzťah medzi prenajímateľom a nájomcom – tj. okrem iného nájomca vyberá od podnajímníka nájomné. Zákon v tomto prípade nestanovuje, ako dlho musí podnajímník bývať v byte, aby prenajímateľ mohol použiť tento výpovedný dôvod. Túto skutočnosť bude skúmať súd.)
- nájomca bez súhlasu prenajímateľa využíva prenajatý byt **na iné účely** ako na bývanie (napr. namiesto bývania si v byte zriadil obchodnú prevádzku),

3. nájomca prestal spĺňať predpoklady na nájom v určitých osobitných kategóriách bytov (tento dôvod je možné použiť len v prípade tzv. bytov osobitného určenia a služobných bytov):

- ak ide o byty **osobitného určenia** (t.j. byty určené pre bývanie presne vymedzeného okruhu osôb, napr. bezbariérové byty pre osoby ťažko zdravotne postihnuté, alebo byty určené pre pestúnov a deti zverené im do pestúnskej starostlivosti), prenajímateľ môže dať výpoveď aj vtedy, ak nájomca prestal spĺňať predpoklady užívania takéhoto bytu. Prenajímateľ musí túto skutočnosť pri výpovedi preukázať *príslušnou listinou* (napr. pestúnstvo bolo zrušené, nájomca s ťažkým zdravotným postihnutím zomrel).
- ak ide o nájom **služobného bytu**, teda bytu, ktorý poskytuje prenajímateľ (zamestnávateľ) svojmu zamestnancovi, môže dať prenajímateľ nájomcovi výpoveď aj v prípadoch, ak tento prestal vykonávať prácu, na ktorú je nájom služobného bytu viazaný. Prenajímateľ musí túto skutočnosť pri výpovedi preukázať *príslušnou listinou*.

Písomná výpoveď musí presne označovať **dôvod** výpovede zo strany prenajímateľa, pričom musí ísť o niektorý z dôvodov uvedených v zákone. Tento dôvod nie je možné dodatočne meniť. Nie je teda platná výpoveď, ktorá neobsahuje žiadny dôvod alebo iný dôvod, ako uvádza zákon. Výpoveď môže však obsahovať aj viac výpovedných dôvodov podľa Občianskeho zákonníka.

Nájomca sa môže voči výpovedi brániť na príslušnom okresnom súde. Môže podať žalobu pre neplatnosť výpovede, musí to však stihnúť v lehote **troch mesiacov** odo dňa, kedy mu bola doručená písomná výpoveď. V dôsledku podania žaloby sa však nemusí z bytu vysťahovať vo výpovednej trojmesačnej dobe. Podľa Občianskeho zákonníka totiž môže v byte zostať až do času, kým súd vydá právoplatné rozhodnutie o tom, že výpoveď je platná. Aj toto je jedným z prostriedkov, ktorými štát chráni nájom bytov a nájomcov pred svojvôľou a nezákonnosťou zo strany prenajímateľa.

Výpoveď z nájmu bytu nemusí nevyhnutne znamenať, že sa nájomca ocitne na ulici bez strechy nad hlavou. Zákon stanovuje podmienky, kedy a ako je prenajímateľ povinný zabezpečiť nájomcovi, ktorý dostal výpoveď z nájmu bytu, tzv. **bytovú náhradu**. Zákon pritom pozná niekoľko druhov bytových náhrad:

- **náhradný byt:** je to byt, ktorý je dostatočne veľký a vhodne vybavený na to, aby zabezpečil ľudsky dôstojné bývanie nájomcu a členov jeho domácnosti,
 - ♦ určitým „vyšším“ štandardom tejto kategórie je primeraný náhradný byt, t.j. byt, ktorý má podobnú veľkosť, podobné vybavenie, porovnateľnú výšku nájomného a je umiestnený v podobnej lokalite, pričom sa zohľadňujú životné a pracovné potreby nájomcu,
- **náhradné ubytovanie:** ide o bývanie s nižším štandardom, keďže to môže byť byt s jednou obytnou miestnosťou alebo obytná miestnosť v slobodárni, ubytovni či iných ubytovacích zariadeniach. Rovnako môže ísť o podnájom v časti bytu u iného nájomcu, pričom byt môže alebo nemusí byť zariadený. Navyše, takúto miestnosť resp. byt môžu spoločne užívať viacerí nájomcovia.
- **prístrešie:** je to forma prechodného ubytovania – napr. v spoločnej nocľahárni, a priestor, kde je možné uskladniť bytové zariadenie a ostatné veci nájomcu a členov jeho domácnosti. Prístrešie predstavuje najnižší štandard bývania.

Zákon presne stanovuje kedy a akú formu bytovej náhrady je potrebné pre nájomcu zabezpečiť. Bytovú náhradu v zásade zabezpečuje prenajímateľ, v určitých prípadoch to však môže byť obec. Nasledujúca tabuľka bližšie popisuje, akú bytovú náhradu je potrebné zabezpečiť nájomcovi pri konkrétnych dôvodoch výpovede z nájmu bytu:

Bytová náhrada:	Dôvody výpovede:
<p>primeraný náhradný byt + úhrada nákladov sťahovania</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prenajímateľ potrebuje byt pre seba alebo svojich príbuzných, (bytovú náhradu zabezpečí obec, ak bol pôvodný byt nájomcovi pridelený obcou alebo orgánom štátnej správy, v ostatných prípadoch zabezpečí bytovú náhradu prenajímateľ) • z dôvodu verejného záujmu treba s bytom naložiť tak, že ho nemožno užívať, alebo si byt / dom vyžadujú také rozsiahle opravy, že po dobu minimálne 6 mesiacov nebude možné byt užívať na bývanie, (bytovú náhradu zabezpečí obec) • nájomca prestal spĺňať predpoklady pre nájom bytu osobitného určenia • z dôvodov na strane zamestnávateľa prestal nájomca služobného bytu vykonávať prácu, na ktorú je nájom tohto bytu viazaný (napr. v dôsledku organizačných zmien vo firme)
<p>náhradný byt (môže byť menší, mať horšiu kvalitu, môže byť tiež mimo obce, musí však umožniť dennú dochádzku nájomcu do práce)</p>	<p>ak sa nájomca stará o maloleté dieťa alebo o bezvládnú osobu a možnosti prenajímateľa to umožňujú, poskytne mu náhradný byt aj v týchto prípadoch:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nájomca hrubo porušuje svoje povinnosti, najmä neplatí nájomné a úhrady za plnenia poskytované s nájomom bytu (bytovú náhradu zabezpečí obec) • nájomca prenechal byt do podnájmu inému bez súhlasu prenajímateľa
<p>náhradné ubytovanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nájomca hrubo porušuje svoje povinnosti, najmä neplatí nájomné a úhrady za plnenia poskytované s nájomom bytu – len v prípade, že sa nájomca ocitol v hmotnej núdzi z objektívnych dôvodov (bytovú náhradu zabezpečí obec) • nájomca prenechal byt do podnájmu inému bez súhlasu prenajímateľa – len v prípade, že sa nájomca ocitol v hmotnej núdzi z objektívnych dôvodov
<p>prístrešie</p>	<p>len v prípadoch osobitného zreteľa (napr. v rodine sú maloleté deti a pod.) má nájomca nárok na prístrešie v týchto prípadoch:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nájomca alebo člen jeho domácnosti hrubo poškodzuje prenajatý byt, jeho príslušenstvo, • nájomca alebo člen jeho domácnosti sústavne narušuje pokojné bývanie ostatných obyvateľov domu, • nájomca alebo člen jeho domácnosti ohrozuje bezpečnosť a porušuje dobré mravy v dome (bytovú náhradu zabezpečí obec) • nájomca hrubo porušuje svoje povinnosti, najmä neplatí nájomné a úhrady za plnenia poskytované s nájomom bytu – ak nejde o prípad hmotnej núdze z objektívnych dôvodov (bytovú náhradu zabezpečí obec)

Bytová náhrada:	Dôvody výpovede:
<i>prístrešie</i>	<ul style="list-style-type: none">• nájomca prenechal byt do podnájmu inému bez súhlasu prenajímateľa – ak nejde o prípad hmotnej núdze z objektívnych dôvodov• ak nájomca opätovne hrubo porušuje svoje povinnosti, najmä neplatí nájomné a úhrady za plnenia poskytované s nájmom bytu – a to aj v situácii, že ide o prípad hmotnej núdze z objektívnych dôvodov (bytovú náhradu zabezpečí obec)• nájomca opätovne prenechal byt do podnájmu inému bez súhlasu prenajímateľa – a to aj v situácii, že ide o prípad, keď sa nájomca ocitol v hmotnej núdzi z objektívnych dôvodov
<i>žiadna bytová náhrada</i>	<ul style="list-style-type: none">• nájomca alebo člen jeho domácnosti hrubo poškodzuje prenajatý byt, jeho príslušenstvo,• nájomca alebo člen jeho domácnosti sústavne narušuje pokojné bývanie ostatných obyvateľov domu,• nájomca alebo člen jeho domácnosti ohrozuje bezpečnosť a porušuje dobré mravy v dome• nájomca hrubo porušuje svoje povinnosti, najmä neplatí nájomné a úhrady za plnenia poskytované s nájmom bytu – ak nejde o prípad hmotnej núdze nájomcu z objektívnych dôvodov• nájomca prenechal byt do podnájmu inému bez súhlasu prenajímateľa – ak nejde o prípad hmotnej núdze nájomcu z objektívnych dôvodov• nájomca využíva byt bez súhlasu prenajímateľa na iné účely ako na bývanie• nájomca služobného bytu prestal vykonávať prácu, na ktorú je nájom tohto bytu viazaný – z dôvodov na strane zamestnanca (t.j. nájomcu)• zánik nájmu uzavretého na dobu určitú v dôsledku uplynutia dohodnutej doby nájmu

Ak prenajímateľ nesplní svoju povinnosť vyplývajúcu zo zákona a neposkytne nájomcovi príslušnú bytovú náhradu, môže sa nájomca svojho nároku domáhať na všeobecnom (okresnom) súde, a to vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote.

To, či prenajímateľ zabezpečil príslušnú bytovú náhradu, stačí preukázať písomným vyhlásením osoby, ktorá poskytne náhradný byt alebo náhradne ubytovanie, o tom, že uzavrie zmluvu o nájme (alebo o podnájme) bytu (miestnosti) s nájomcom, ktorý má v dôsledku výpovede vypratať byt. Nie je teda nevyhnutné, aby sa nájomca do poskytnutej bytovej náhrady aj skutočne nastahoval. Prenajímateľ si splnil svoju povinnosť už tým, že bytovú náhradu dohodol.

DISKRIMINÁCIA A OBRANA PRED DISKRIMINAČNÝM SPRÁVANÍM

Rovnaké možnosti pre všetkých a rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na majetok, pôvod alebo farbu pleti je dôležitou podmienkou na rozvoj a zlepšovanie kvality života pre každého jednotlivca. Ak sa zaobchádza s niekým rozdielne, t.j. menej výhodne v porovnaní s inými, na úrade, v škole, v obchode alebo reštaurácii, hovoríme o diskriminácii. Toto rozdielne zaobchádzanie je často motivované nevraživosťou alebo predsudkami voči určitej skupine ľudí z dôvodov, ktoré táto skupina väčšinou nemôže vlastnými silami ovplyvniť. Nikto si totiž nevyberá svoju farbu pleti, pohlavie alebo rodinu, v ktorej sa narodí.

Ústava Slovenskej republiky už od roku 1992 garantuje každému právo na rovnosť bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Ani ústava však negarantovala právo na rovnaké zaobchádzanie vo všetkých bežných každodenných situáciách a náš právny poriadok až donedávna neobsahoval jasnú právnu úpravu, ktorá by pomáhala brániť sa tým, ktorí sa cítili byť pri výkone svojich práv diskriminovaní. Stalo sa tak až prijatím tzv. Antidiskriminačného zákona³, ktorý od 1. júla 2004 upravuje, čo všetko možno považovať za diskrimináciu, v akých oblastiach sa diskriminácia zakazuje a aj to najdôležitejšie – ako sa možno proti diskriminácii brániť. Nasledujúce riadky budeme venovať práve tejto problematike.

ČO JE DISKRIMINÁCIA?

Ako sme už uviedli, za diskrimináciu možno považovať rozdielne zaobchádzanie s osobou alebo skupinou osôb v porovnaní s inou osobou alebo skupinou, ktorá sa nachádza v podobnej situácii. Antidiskriminačný zákon presne stanovuje, aké druhy správania možno považovať za diskrimináciu. Diskrimináciu charakterizuje ako priamu diskrimináciu, nepriamu diskrimináciu, obťažovanie, neoprávnený postih, pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu.

Priama diskriminácia predstavuje správanie, keď sa s osobou zaobchádza menej priaznivo v porovnaní s inou osobou, ktorá je alebo by mohla byť v podobnej situácii.

Takouto priamou diskrimináciou môže byť napríklad odmietnutie zamestnávateľa prijať do zamestnania Róma iba z dôvodu, že je Róm, alebo matky dvoch detí, len preto, že hrozí, že bude v zamestnaní vymeškávať. S inou osobou v porovnateľnej situácii – s nerómskym uchádzačom o zamestnanie alebo so slobodnou ženou – by zamestnávateľ pracovnú zmluvu podpísal. Priamou diskrimináciou je aj odmietnutie čašníka v reštaurácii obslúžiť rómsku rodinu, alebo dokonca nepustenie do reštaurácie, z dôvodu, že majiteľ si nepraje, aby mu do podniku chodili Rómovia.

³ Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Nepriama diskriminácia je navonok neutrálny pokyn, prax alebo zaobchádzanie, ktoré znevýhodňuje nejakú osobu alebo skupinu osôb v porovnaní s inou osobou, pričom takýto pokyn nie je nevyhnutný na to, aby bol dosiahnutý sledovaný cieľ.

Nepriamou diskrimináciou môže byť napríklad rozhodnutie zamestnávateľa, že pracovníci, ktorí pracujú vo firme na polovičný úväzok nemajú nárok na niektoré sociálne výhody. Ak však vo firme pracujú na polovičný úväzok prevažne ženy, takéto rozhodnutie by bolo nepriamo diskriminačné voči ženám, ktoré by ako skupina mali vo firme nižší štandard sociálnych výhod. Nepriamo diskriminačným správaním by bola aj požiadavka zamestnávateľa, že všetky pomocné sily, ktoré pracujú v sklade musia mať maturitu. Vzhľadom na to, že táto práca odôvodnene nevyžaduje maturitné vzdelanie, takáto prax by mohla byť považovaná za diskriminačnú vo vzťahu k rómskemu obyvateľstvu, ktoré väčšinou maturitné vzdelanie nemá a firma by Rómov z toho dôvodu odmietala. Požiadavka vzdelania však nemusí byť vždy diskriminačná, keď si pracovná pozícia (napr. vedúci výrobných liniek) vyžaduje príslušné vzdelanie a prípadne aj prax v odbore.

Obťažovanie je také zaobchádzanie s osobou (z dôvodu určitých charakteristík tejto osoby, napr. preto, že je žena, homosexuál, Róm), ktoré táto osoba môže odôvodnene považovať za nepríjemné, nevhodné alebo urážlivé.

O obťažovanie môže ísť napríklad vtedy, ak zamestnanec, ktorý je Róm, dostane miesto v šatniach na prezliekanie oddelené alebo vzdialenejšie od ostatných zamestnancov. Obťažovaním môžu byť aj posmešky alebo rôzne naschväly v zamestnaní, ktoré zamestnancovi majú signalizovať, že nie je na pracovisku vítaný.

Pokyn na diskrimináciu je konanie, pri ktorom nadriadený zneužije podriadenosť inej osoby, s cieľom aby diskriminoval niekoho iného.

O pokyn na diskrimináciu pôjde napríklad vtedy, ak šéf firmy dá pokyn vedúcemu oddelenia, aby sa viac zamerával na porušovanie pracovných povinností jednej zamestnankyne, ktorá v práci príliš veľa vymeškáva pre chorobu svojich detí. Cieľom zamerania sa na porušovanie pracovných povinností tejto zamestnankyne by malo byť získanie formálneho dôvodu na výpoveď z pracovného pomeru. Takýto pokyn možno považovať za diskriminačný, keďže zámerom je zbaviť sa zamestnankyne z dôvodu jej častých absencií. Pokynom na diskrimináciu by bola aj inštrukcia riaditeľa školy triednym učiteľom, aby rómskych žiakov usádzali do zadných lavíc, alebo pokyn, aby sa rómski žiaci stravovali v inej miestnosti.

Nabádanie na diskrimináciu je presvedčanie, utvrdzovanie alebo podnecovanie osoby na diskrimináciu inej osoby.

Pri nabádaní na diskrimináciu ide o rovnocenný vzťah kedy napr. kolega v práci presvedča iného kolegu, aby neprijímal do firmy homosexuálov alebo Rómov.

Neoprávnený postih sa tiež považuje za diskrimináciu. Ide o konanie, ktoré poškodzuje osobu preto, že sa domáhala ochrany pred diskrimináciou alebo preto, že chcela pomôcť odstrániť alebo prešetriť diskrimináciu.

Môže ísť napríklad o situáciu, keď kolegyňa na pracovisku podá svedeckú výpoveď v prospech iného kolegu, ktorý sa cítil byť diskriminovaný. Pre takúto svedeckú výpoveď jej zamestnávateľ pri najbližšej výplate zrušil osobné ohodnotenie, ktoré dovtedy pravidelne dostávala.

Kto môže byť obeťou diskriminácie?

Diskriminovať možno *fyzické aj právnické osoby*. Diskrimináciou právnickej osoby, môže byť napríklad odmietnutie starostu prenajať rómskemu občianskemu združeniu miestnosť v miestnom kultúrnom zariadení z dôvodu, že „*Rómovia tam aj tak budú robiť len neporiadok.*“

V ktorých oblastiach a na koho sa vzťahuje zákaz diskriminácie?

Dôležité je, že zásadu rovnakého zaobchádzania musia dodržiavať *štátne i samosprávne orgány*, teda obce a mestá a tiež *súkromné právnické a fyzické osoby*. Zásadu rovnakého zaobchádzania sú povinné dodržiavať všetky tieto osoby v oblastiach, ktoré vymedzuje Antidiskriminačný zákon. Nemožno preto hovoriť o zákaze diskriminácie v každej oblasti života. Napríklad nemožno hovoriť o diskriminácii, ak rodičia zaobchádzajú rozdielne so svojimi deťmi alebo ak niekto prenajíma svoj súkromný byt a rozhodne sa, komu ho prenajme a komu nie.

Zákaz diskriminácie podľa Antidiskriminačného zákona platí v týchto oblastiach:

- Pracovnoprávne vzťahy
- Sociálne zabezpečenie
- Zdravotná starostlivosť
- Vzdelanie
- Poskytovanie tovarov a služieb vrátane bývania, pokiaľ ich poskytujú právnické osoby a fyzické osoby – podnikatelia

Znamená to teda, že len v týchto oblastiach sa možno domáhať dodržiavania princípu rovnakého zaobchádzania a domáhať sa nápravy, pokiaľ dôjde k diskriminácii.

Pracovnoprávne vzťahy sú najčastejšie diskutovanou oblasťou, keďže sa dotýkajú každodenných vzťahov v zamestnaní ako aj získavania zamestnania, ktoré je nevyhnutným predpokladom na zabezpečovanie životných potrieb. Zákaz diskriminácie platí nielen v rámci samotného pracovnoprávneho vzťahu, pracovných podmienok, vzdelávania v zamestnaní, odmeňovania, ale aj pri prijímaní a uchádzaní sa o zamestnanie.

V záujme predchádzania diskriminácii Zákonník práce zakazuje zamestnávateľom vyžadovať od uchádzačov o zamestnanie informácie o tom, či je uchádzačka o zamestnanie tehotná, o rodinných pomeroch uchádzača/ky (koľko má detí, kto sa o ne stará, či je uchádzač alebo uchádzačka rozvedený/á a pod.) alebo o politickej, odborovej či náboženskej príslušnosti. Zamestnávateľ sa tiež nesmie informovať o tom, či uchádzač/ka o zamestnanie spáchal/a niekedy trestný čin, pokiaľ nejde o zamestnanie, kde sa táto informácie vzhľadom na povahu práce vyžaduje. V takýchto prípadoch uchádzači o zamestnanie predkladajú výpis z registra trestov.

Sociálne zabezpečenie zahŕňa sociálne služby alebo dávky, ktoré poskytuje štát alebo samospráva občanom v rámci poisťného sociálneho systému. Do tejto oblasti patria aj sociálne výhody poskytované zamestnávateľmi v pracovnoprávných vzťahoch (ako napr. zľavnené služby, pracovné rekreácie a pod.).

Zdravotná starostlivosť v sebe zahŕňa akékoľvek zdravotnícke služby poskytované štátnymi aj neštátnymi zdravotníckymi zariadeniami. Týka sa ambulantnej ako aj nemocničnej starostlivosti.

Vzdelávanie predstavuje oblasť v rámci poskytovania vzdelania na základných, stredných ale aj na vysokých školách. Do oblasti vzdelávania spadajú aj ďalšie vzdelávania v rámci rôznych doplnkových štúdií, rekvalifikačných kurzov a pod. Aj tu platí, že nezáleží na tom, či vzdelávanie poskytuje štátna alebo neštátna, teda súkromná inštitúcia. Vzdelávanie je poskytované verejnosti a preto aj tu platí povinnosť dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania.

Poskytovanie tovarov a služieb vrátane bývania je oblasť v ktorej veľmi často dochádza k diskriminácii najmä rómskeho obyvateľstva. Ide o oblasť služieb (reštauračných, dopravných, technických a pod.) a predaja tovarov. Oblasť bývania sa týka zásady rovnakého zaobchádzania len do tej miery, pokiaľ ho poskytuje štát alebo obec (napr. nájomné byty, dočasné ubytovanie) alebo ak bývanie poskytuje podnikateľský subjekt v rámci svojej podnikateľskej činnosti. Ak teda pôjde o predaj domu alebo prenájom bytu v rámci súkromným vzťahov, pravidlá stanovené Antidiskriminačným zákonom sa na tieto súkromné osoby nebudú vzťahovať.

AKO SA BRÁNIŤ PRED DISKRIMINÁCIOU?

Povedali sme si, čo je obsahom zásady rovnakého zaobchádzania a v akých oblastiach života sa táto zásada uplatňuje. Skúsenosti z každodennej praxe však ukazujú, že pravidlá často ostávajú len na papieri a tí, ktorí sú najviac diskriminovaní, nemajú iné východisko, ako diskrimináciu akceptovať.

Pri hľadaní zamestnania sa veľmi často stáva, že ak sa na inzerát ozve Róm, miesto už je obsadené. Zamestnávateľia sa pri pracovných pohovoroch pýtajú na to, či uchádzačka nie je tehotná, alebo či nemá malé deti a na základe týchto informácií konkurzom neprejde.

Ojedinelými nie sú ani situácie, keď skupinu Rómov nepustia do zábavného podniku s odôvodnením, že vstup je len na klubové karty, od iných však tieto karty nikto predtým ani potom nepožadoval. Ešte vážnejšie sú prípady, kedy čašník v reštaurácii pri dverách oznámi, že majiteľ podniku si nepraje, aby sa v ňom stravovali Rómovia. Alebo situácia, keď riaditeľ školy nariadi, že rómske deti budú jesť v školskej jedálni v inom čase ako ostatné deti a namiesto sklenených pohárov budú používať poháre z plastu.

Mnohé z týchto situácií je len veľmi ťažko možné preukázať a preto si obeť diskriminácie radšej povie, že sa do žiadneho boja proti diskriminácii púšťať nebude.

Žaloba na súd

Antidiskriminačný zákon zohľadňuje túto zložitú situáciu obetí a zavádza nový osobitný druh súdneho konania, prostredníctvom ktorého sa možno brániť pred diskrimináciou.

Každý kto sa cíti byť diskriminovaný v rámci oblastí, ktoré sme uviedli vyššie môže podať žalobu na okresný súd, v obvode ktorého má sídlo alebo bydlisko osoba, ktorá porušila zákaz diskriminácie. Ak poruší zákaz diskriminácie pri prijímaní do zamestnania konkrétna osoba, ktorá komunikovala s uchádzačom o zamestnanie, je potrebné žalovať firmu a nie túto osobu, keďže každý pracovník vo firme koná v mene firmy. Žalobu na ochranu pred diskrimináciou môže podať nielen jednotlivec ale aj skupina osôb, ktorá sa cíti spoločne dotknutá nejakým opatrením alebo praxou.

Žalobou sa možno domáhať, aby ten, kto diskriminoval, sa v budúcnosti zdržal takéhoto správania, a v situáciách, v ktorých je to možné, napravil protiprávny stav. Osoba, ktorá sa cíti poškodená diskrimináciou môže tiež žiadať, aby jej bolo poskytnuté primerané zadosťučinenie za to, že musela znášať diskriminačné zaobchádzanie. Takéto primerané zadosťučinenie môže mať formu ospravedlnenia, ale aj formu finančnej náhrady podľa závažnosti situácie a vzniknutej citovej ujmy, ktorú fyzická osoba utrpela. Výšku a formu zadosťučinenia je vždy potrebné odôvodniť.

Ako sme už naznačili, diskriminácia sa veľmi ťažko preukazuje. Tí, ktorí diskriminujú, väčšinou neuvedú úplne jednoznačne dôvod, prečo osobu odmietnu, prípadne uvedú úplne iný dôvod (napr. že miesto je už obsadené, že kúpalisko je už plné a pod.), hoci z okolností je zrejmé, že jediným dôvodom odmietnutia bola napr. rómska príslušnosť. Antidiskriminačný zákon preto zaviedol **tzv. zásadu obráteného dôkazného bremena**.

Podľa tejto zásady je povinnosťou toho, kto diskriminoval, preukazovať, že zásadu rovnakého zaobchádzania neporušil a vysvetliť dôvody svojho konania. Nestačí, ak pred súdom poprie všetko, čo obeť diskriminácie v žalobe uvádza. Musí uviesť konkrétne skutočnosti a dôkazy o tom, že k diskriminácii nedošlo.

To ale neznamená, že by obeť diskriminácie bola zbavená akýchkoľvek povinností. Aj ona musí uviesť konkrétne okolnosti, za ktorých došlo k diskriminácii a prípadne uviesť aj dôkazy, ktoré má k dispozícii – svedecké výpovede, nahrávky z rozhovoru so zamestnávateľom, pokladničné bloky a pod.

Osobitosťou tohto konania pred súdom je aj to, že okrem advokáta alebo inej splnomocnenej osoby môže obeť diskriminácie zastupovať pred súdom aj mimovládna organizácia, ktorej cieľom je ochrana pred diskrimináciou. So žiadosťou o pomoc sa preto možno obrátiť nielen na právnikov ale aj na ľudí, ktorí sa touto oblasťou zaoberajú a sú ochotní či už ako občianske združenie, nadácia alebo nezisková organizácia zastúpiť obeť diskriminácie pred súdom. Zástupca občianskeho združenia alebo inej mimovládnej organizácie, ktorý zastupuje obeť diskriminácie pred súdom nemusí mať právnické vzdelanie.

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva je dôležitým subjektom v oblasti boja proti diskriminácii. Je to nezávislá inštitúcia, ktorá má za úlohu monitorovať a hodnotiť dodržiavanie ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania. Stredisko tiež zhromažďuje informácie o rasizme a xenofóbii, uskutočňuje výskumy o dodržiavaní ľudských práv a organizuje rôzne vzdelávacie aktivity.

V oblasti boja proti diskriminácii sa možno na Stredisko obrátiť so žiadosťou o právnu pomoc alebo konzultáciu ako postupovať pri predchádzaní diskriminácii. Stredisko je tiež oprávnené zastupovať obeť diskriminácie pred súdom alebo spísať pre obeť diskriminácie podania na súd. Na požiadanie alebo aj z vlastnej iniciatívy môže Stredisko vydávať odborné stanoviská k dodržiavaniu zásady rovnakého zaobchádzania. Môžu ho teda osloviť nielen samotné obeť, ale aj súdy, alebo zamestnávateľa a inštitúcie, ktoré chcú konkrétnu situáciu posúdiť z hľadiska dodržiavania Antidiskriminačného zákona. Takéto stanovisko Strediska môže obeť diskriminácie predložiť súdu, keď bude konať o žalobe.

Pre tie obeť, ktoré nemajú dostatok finančných prostriedkov na zaplatenie právnikovi a netrúfajú si podať žalobu samostatne, je možnosť obrátiť sa na **Centrum právnej pomoci** so žiadosťou o *poskytnutie právnej konzultácie* alebo so žiadosťou o *ustanovenie advokáta*, ktorého trovy uhradí štát. Takejto žiadosti môže Centrum vyhovieť vtedy, ak príjmy toho, kto žiada o právnu pomoc nepresiahnu 1,4-násobok životného minima.

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

Kýčerského 5, 811 05 Bratislava

Tel: 02/ 208 502 22, 208 502 24, Fax: 02/208 501 35

Email: info@snslp.sk

www.snslp.sk

Centrum právnej pomoci

Račianska ul. 72, P.O.Box 33

830 03 Bratislava

Slovenská obchodná inšpekcia

Slovenská obchodná inšpekcia je orgánom, ktorý je zodpovedný za dodržiavanie zákonov pri predaji výrobkov a poskytovaní služieb. Prostredníctvom svojich inšpektorátov

vykonáva náhodné kontroly u podnikateľov, ale aj kontroly na základe podnetov od občanov. Ak dochádza k diskriminačnému správaniu (v stravovacích zariadeniach, obchodoch, zábavných podnikoch, na kúpaliskách a pod.), je možné obrátiť sa na jednotlivé inšpektoráty podľa miestnej príslušnosti so žiadosťou o vykonanie kontroly a prijatie potrebných opatrení. Pri kontrolách môže Slovenská obchodná inšpekcia využívať aj externých spolupracovníkov (napr. aj z radov rómskeho obyvateľstva v prípadoch, ak chce zistiť diskrimináciu pri prístupe k službám). Slovenská obchodná inšpekcia môže ukladať pokuty za porušenie právnych predpisov ako aj opatrenia, ktoré sú potrebné na odstránenie zistených nedostatkov v praxi podnikateľov.

Adresy inšpektorátov Slovenskej obchodnej inšpekcie v jednotlivých krajoch:

Inšpektorát SOI pre Bratislavský kraj,

Prievozská 32, 827 99 Bratislava 27
odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa
tel. č.: 02/ 58272 272-3, fax č.: 02/ 58272 270
e-mail: lubica.petiova@soi.sk, simona.illitova@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Trnavský kraj,

Trhová 2, 917 01 Trnava 1
odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa
tel. č. : 033/5512 656, fax č.: 033/5512 656
e-mail: tt@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Trenčiansky kraj,

Sládkovičova 11, 971 01 Prievidza 1
odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa
tel. č. : 046/5422 771, fax č.: 046/5422 771
e-mail: tn@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Nitriansky kraj,

PO BOX 49A, Staničná 9, 949 01 Nitra 1
odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa
tel. č. : 037/7720 001, fax č.: 037/ 7720 024
e-mail: nr@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Žilinský kraj,

Predmestská 71, 011 79 Žilina 1
odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa
tel. č. : 041/ 7632 139, fax č.: 041/ 7245 868
e-mail: za@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Banskobystrický kraj,

Dolná 46, 974 00 Banská Bystrica 1
odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa
tel. č. : 048/4124 693, 048/4151 871, fax č.: 048/ 4152 286
e-mail: bb@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Prešovský kraj,

Konštantínova 6, 080 01 Prešov 1

odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa

tel. č. : 051/ 7721 597, fax č.: 051/ 7721 596

e-mail: pr@soi.sk

Inšpektorát SOI pre Košický kraj,

Vrátna č. 3, 043 79 Košice 1

odbor technickej kontroly výrobkov a ochrany spotrebiteľa

tel. č. : 055/6220 781, fax č.: 055/ 6224 547

e-mail: ke@soi.sk

Sťažnosť

Ak chceme niektoré inštitúcie len upozorniť na porušovanie zásady rovnakého zaobchádzania, prípadne sa pokúsiť o mimosúdnu dohodu, môžeme využiť sťažnosť.

Podľa zákona o sťažnostiach sa možno so sťažnosťou obracať na štátne i samosprávne orgány. V sťažnosti možno uvádzať akékoľvek námietky proti postupom alebo praxi jednotlivcov alebo celej inštitúcie. Sťažnosť možno podať aj anonymne, bez udania mena a priezviska sťažovateľa, no musia z nej byť jasné konkrétne skutočnosti, ktoré dosvedčujú, že dochádza k porušovaniu zákona.

Sťažnosť musí prešetriť nadriadený orgán, ktorý je povinný sťažnosť vybaviť a odpovedať na ňu do 30 dní, v zložitejších prípadoch do 60 dní. Orgán, ktorý sťažnosť prešetruje je povinný sťažovateľovi oznámiť aj opatrenia, ktoré boli prijaté, v prípade, že sa nedostatky potvrdili.

Podľa Zákonníka práce môže zamestnanec podať svojmu zamestnávateľovi sťažnosť na porušovanie zásady rovnakého zaobchádzania na pracovisku. Na takúto sťažnosť je zamestnávateľ povinný bezodkladne odpovedať a ak sa sťažnosť potvrdí, vykonať nápravu.

Pred použitím ktoréhokoľvek z uvedených prostriedkov treba zvážiť, o akú situáciu ide a ako možno najlepšie dosiahnuť nápravu. Niekedy postačí, ak na zlú prax niekto upozorní vedúceho v zamestnaní, riaditeľa školy a pod. Inokedy je vhodné prísť s konkrétnym návrhom, ako by sa dal problém diskriminácie riešiť k spokojnosti všetkých, tak aby jeden človek alebo skupina ľudí nebola ponižovaná alebo obťažovaná. Žaloba na súd je krajná forma, kedy ten, kto diskriminuje, odmieta akúkoľvek dohodu alebo zmenu praxe. Žaloba je tiež jediným prostriedkom, ktorým možno vymáhať a dosiahnuť finančné zadostučinenie, ak osoba, ktorá bola diskriminovaná utrpela citové poníženie alebo inú vážnu ujmu.

V každom prípade, ak sa stretne s diskrimináciou, je potrebná vzájomná komunikácia a spoločné hľadanie riešení. Naše snahy môžu pomôcť v budúcnosti aj iným, ktorí vďaka nám už tieto problémy nebudú musieť riešiť.

Poznámky:

Poznámky:

